

Mytisk og historisk fortid i Plutarks biografier med utgangspunkt i utvalgte liv

Espen S. Ore

Masteroppgave i gresk, GRE4190

Veileder: Øivind Andersen

Institutt for filosofi, ide- og kunsthistorie og klassiske språk

Program: Antikk kultur og klassisk tradisjon

Innlevert 15. mai, 2008

Sammendrag

Oppgaven tar opp Plutarks bruk av ordene *muthos* og *historia* og beslektede termer og hans forhold til mytisk og historisk fortid med utgangspunkt i innledningen til Plutarks Theseusbiografi. I oppgaven blir det vist til hvorledes antikke forfattere av historiske verk som Herodot og Thukydides behandler materiale fra en fjern fortid. I den grad Plutarks biografier har innledende diskusjoner som tar opp problemet med fjern i forhold til nær fortid er disse gjennomgått. Oppgaven går også gjennom Plutarks kildereferanser i Theseus- og Romulusbiografiene og ser til slutt på bruk av aitiologiske og etymologiske forklaringer fra Theseus' og Romulus' liv på riter og ordbruk i Plutarks samtid.

Forord

Jeg vil gjerne rette en takk til alle som har hjulpet meg, instituttet som har skapt et miljø og ikke minst min veileder Øivind Andersen som også var lærer da jeg gikk på minnføringskurs i gresk våren 1974. Det var også Øivind som åpnet øynene mine for Plutark, og for det er jeg stor takk skyldig.

Tekstreferanser til Plutarks parallelle liv og keiserbiografiene bruker standard kapittelreferanser med avsnittsreferanser (der dette er aktuelt) fra Tauchnitz-utgaven (1855-57) slik man finner dem i Loeb-utgavene. Referanser til *Moralia* følger standard Stephanus-paginering.

Der annet ikke er angitt, er oversettelsene i oppgaven til norsk ved undertegnede. For Plutarks parallellbiografier er også Perrins engelske og Mørlands norske konsultert (Plutark 1914-26 og 1967-68).

Oslo, mai 2008
Espen Smith Ore

Innholdsliste

1. Plutark og hans biografiske verk.....	2
2. Biografiens nåtid.....	9
3. Fra det mytiske til det historiske.....	13
4. Fortiden i antikken.....	18
5. Hvor gode er kildene? - μῦθος og ἱστορία i biografiene.....	24
6. Kilder: anonyme og navngitte.....	32
7. Aitiologiske og etymologiske argumenter.....	39
8. Oppsummering.....	41
Litteratur.....	42

1. Plutark og hans biografiske verk

Plutark ble sannsynligvis født mellom 40 og 50 e.Kr. i Khaironeia der han vokste opp og der han bodde mesteparten av sitt voksne liv. Khaironeia ligger i det vestlige Boiotia omtrent halvveis mellom Theben og Delfi. Det var i slaget ved Khaironeia i 338 f.Kr. at Filip av Makedonia sammen med sin sønn, Aleksander, vant over thebanerne og athenerne, og Plutark bruker sin lokalkunnskap i omtale av slaget i for eksempel Demosthenes-biografien (Dem. XIX). Selv om han studerte i Athen og besøkte Egypt i tillegg til at han flere ganger var Roma og ble romersk borger (se SIG³ 829¹), kom Plutark alltid tilbake til Khaironeia. Det ble nok skrevet med et smil, men det var kanskje også noe sant i det da han skrev: "ἡμεῖς δὲ μικρὰν οἰκοῦντες πόλιν, καὶ ἵνα μὴ μικροτέρα γένηται φιλοχωροῦντες" (Dem. II.2) (Men jeg på min side bor i en liten by, og ønsker å bli boende for at den ikke skal bli enda mindre). Plutark hadde imidlertid også borgerrett i Athen og i Delfi. I Delfi var han prest, og det er mulig at han døde her, ihvertfall skal det her ha blitt reist et minnesmerke av Delfi og Khaironeia i fellesskap (se SIG³ 843A²).

Plutark kom fra en velstående familie (se Jones 1971, s. 8-9) og kunne reise til Athen for å studere. Hans lærer, platonikeren Ammonius, blir omtalt i flere av hans verk. Med hans platonske grunnsyn var det kanskje naturlig at det blant Plutarks filosofiske skrifter (se nedenfor) finnes angrep på stoikere og epikureere (for eksempel *De stoicorum repugnantiiis*, 1033A-1057C, Om stoikernes (selv-)motsigelser, og *Non posse suaviter vivi secundum Epicurum*, 1086C-1107C, Man kan ikke leve behagelig ifølge Epikur). Plutark skrev ikke bare mot filosofiske motstandere, som boiotier følte han seg også såret over Herodots påstander om boiotiernes forhold til perserne under perserkrigene og skrev verket *De Herodoti malignitate*, 854E-874C (Om Herodots ondsinnethet).

Plutark var som sagt prest i Delfi og var romersk borger. På fotstykket til en statue av Hadran i Delfi (se ovenfor) kan man lese:

Αὐτοκράτορα Καίσαρα, θεοῦ Τραϊανοῦ Παρθικοῦ υἱόν, θεοῦ Νέρβα υἱόν,
Τραϊανὸν Ἀδριανὸν Σεβαστόν, τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτυόνων, ἐπιμελητεύοντος
ἀπὸ Δελφῶν Μεστρίου Πλουτάρχου τοῦ ἱερέως. (SIG³ 829)

¹Gjengitt på nettside: <http://www.utexas.edu/depts/classics/chaironeia/inscriptions.html>, URL sjekket 7. mai 2008

²Gjengitt på nettside: <http://www.utexas.edu/depts/classics/chaironeia/inscriptions.html>, URL sjekket 7. mai 2008

(Amfiktyonenes råd (har reist dette for) keiser Caesar Trajan Hadrian Augustus, sønn av den guddommelige Trajan Parthicus, sønnesønn av den guddommelige Nerva. Presten Mestrius Plutarchus fra Delfi var ansvarlig for arbeidet.)

Flere steder i *Questiones convivales* deltar Mestrius Florus. I Othobiografien (Oth. XIV) forteller Plutark at han så slagstedet mellom Cremona og Bedriacum i Nord-Italia der Othos styrker tapte mot Vitellius' sammen med "Μέστριος Φλώρος, ἀνὴρ ὑπατικὸς" (Mestrius Florus, en mann av konsularklassen) som selv hadde deltatt i slaget. Det er rimelig å anta at Plutark har "Mestrius" som *nomen gentile*, fordi Mestrius Florus var den som hjalp Plutark til romersk borgerskap. Plutark hadde også flere andre romerske bekjenskaper blant menn med makt og posisjon: i *De curiositate* (522D) forteller han om at Arulenus Rusticus, folketribun i 66 e.Kr. og pretor i 69 e.Kr, var tilhører under en forelesning av Plutark. En som det ser ut til at Plutark opprettholdt forbindelsen med også etter at han reiste tilbake til Khaironeia, var Sosius Senecio, konsul i 99 og 107 e.Kr. Plutark har dedisert flere verk til ham, blant annet flere av parallelbiografiene (se nedenfor) - kanskje hele samlingen av parallellbiografier, inntil Senecios død rundt 110 e.Kr.

De romere Plutark hadde kontakt med, ville som regel ha behersket gresk godt, og han hadde derfor neppe behov for å kunne noe særlig latin. I sin parallelbiografi om Demosthenes og Cicero skriver han i innledningen om sine latinkunnskaper (Dem. II.2-3) at han:

ἐν δὲ Ῥώμῃ καὶ ταῖς περὶ τὴν Ἰταλίαν διατριβαῖς οὐ σχολῆς οὔσης γυμνάζεσθαι περὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν διάλεκτον ὑπὸ χρεῖων πολιτικῶν καὶ τῶν διὰ φιλοσοφίαν πλησιάζοντων, ὥς ποτε καὶ πόρρω τῆς ἡλικίας ἡρξάμεθα Ῥωμαῖκοις συντάγμασιν ἐντυγχάνειν

(i Roma og på reise rundt i Italia ikke hadde tid til å øve meg i det romersk språk på grunn av offentlige oppgaver og de som studerte filosofi hos meg, det var derfor sent og i høy alder jeg begynte å lese romerske bøker)

Plutark siterer eller viser til verker som opprinnelig har vært skrevet og utgitt på latin, for eksempel i sin biografi om Cato d.e. (se for eksempel IV.3). Men det er ikke derfor gitt at Plutark selv har lest ham på latin. Plutark kan ha lest oversettelser eller sammendrag til gresk enten de har eksistert som allment tilgjengelig litteratur eller Plutark har hatt assistenter som har bearbeidet de latinske tekstene for ham (se Jones 1971, s.81-87). Plutark begynte å skrive de parallelle livene i moden alder (Jones 1966 og Jones 1971, s. 136), og det kan ha vært under arbeidet med disse at han fikk behov for å studere latin nærmere.

Plutarks verk deles gjerne i to grupper: biografiene og de filosofiske tekstene som samlet går under navnet *Moralia*. Det finnes en katalog over hans verk fra antikken som blir kalt *Lampriaskatalogen*. Dette navnet har den fått fordi den har vært tillagt en av Plutarks sønner som skulle hett Lamprias. Dette er et navn som går igjen i Plutarks familie, men det er ikke ellers kjent at han selv skulle hatt noen sønn som het Lamprias. Katalogen er snarere en bibliotekskatalog noen hundre år yngre enn Plutark og hans sønners levetid (se Sandbach 1964, s. 7 og fotnote a på side 7). Katalogen er ikke komplett: det finnes verk av Plutark som ikke er med her. Samtidig inneholder katalogen verk som *ikke* er av Plutark som for eksempel *Parallella Minora* (Sandbach 1964, s. 6). Alt i alt ser det ut til at Plutark har skrevet 64 biografier eller liv (βίοι). Åtte av dem er biografier over romerske keisere fra Augustus til Vitellius. To av disse (Galba og Otho) er bevart. Plutark har sannsynligvis skrevet åtte enkeltstående biografier ved siden av keiserbiografiene, og det er bevart fragmenter av noen av dem. Det er usikkert om biografiene til Artaxerxes II og Aratos, som er bevart, var ment som selvstendige biografier eller om de skulle vært lenket med partnere som sammenlignende biografier. Av de sammenlignende biografiene man vet at Plutark har skrevet, er paret Epaminondas og Scipio ikke bevart. Tiberius og Gaius Gracchus er samlet i en fellesbiografi, og de er sammenlignet med Agis og Kleomenes som også deler ett verk slik at det tilsammen er 66 personers liv som er beskrevet i Plutarks biografier.

I følge Jones' kronologi over Plutarks produksjon, begynte han på de parallelle liv en gang etter 96 e.Kr. (Jones 1966, s. 66-70 og 1971 s. 136). Han kan ha fortsatt arbeidet med dem frem til nær sin død en gang etter 120 e.Kr. Plutark oppgir i innledningen til noen få biografier hvilket nummer den (eller dette paret) har. I innledningen til Demosthenesbiografien (III.1) står det for eksempel: "Διὸ καὶ γράφοντες ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, τῶν παραλλήλων βίων ὄντι πέμπτῳ, ..., ἐάσομεν." (Og derfor vil jeg i denne femte bok av de parallelle liv når jeg skriver ... la være ...) Og det finnes kryssreferanser mellom biografiene. Tilsynelatende skulle dette gjøre det mulig å sette opp en relativ kronologi for dem ut fra tanken om at en biografi som viser til en annen er skrevet senere enn den som det blir referert til. Men det er ikke så enkelt. Noen av referansene går i ring. I Brut. IX.4 står det: "ὥς ἐν τοῖς περὶ Καίσαρος ἀκριβῶς γέγραπται" (som det er beskrevet nøyaktig i Caesarbiografien), og i Caes. LXII.4 står det: "δι' αἰτίας ἃς ἐν τοῖς περὶ Βρούτου γεγραμμένοις δεδηλώκαμεν" (av grunner som jeg har vist i Brutusbiografien) (se også-Jones 1966, s. 66). Flere, blant annet Christopher Pelling har derfor foreslått at livene er blitt utgitt i bolker, altså at Plutark kan ha

arbeidet med flere biografier samtidig (Pelling 2002, s. 2-11). Jones har også i sin kronologi endt opp med grupper av parallelle liv der én gruppe rimelig sikkert kommer før eller etter en annen, men rekkefølgen mellom parbiografiene i en gruppe ikke er så klar. Han plasserer blant annet følgende par biografier slik (Jones 1966, s. 68):

Pargruppe II - IV: Kimon - Lucullus

Pargruppe VII - IX: Theseus - Romulus

Pargruppe XIII - XIV: Alexander - Caesar

Plutarks keiserbiografier (enkeltbiografier) er sannsynligvis skrevet før parallellbiografiene. De slutter med Vitellius (d. 69 e.Kr.). Dette har vært brukt som argument for at de ble skrevet før Domitians død og slutten på det flaviske dynasti i 96 e.Kr. (se Jones 1966, s. 71), fordi Plutark ikke ville følt det trygt å skrive biografier om Vespasian og/eller Titus under Domitian, mens det ville vært naturlig å føre keiserbiografiene frem til Domitian om de hadde vært skrevet under Trajan eller Hadrian.

Plutark understreker flere steder at han ikke skriver historie, han skriver biografier. Det greske ordet *ιστορία* betyr ikke nødvendigvis det samme som "historie" på norsk, det betyr snarere undersøkelse eller forskningen eller den kunnskapen man har som et resultat av undersøkelse og forskning. Inkludert i dette er også historieforskning og resultater av historieforskning. Jeg kommer i kapittel 2 og 5 nærmere inn på hva ordet *ιστορία* og beslektede ord betyr i noen sammenhenger hos Plutark, men her bruker jeg oversettelsen "historisk verk". I innledningen til parallelbiografiene til Aleksander og Caesar skriver Plutark:

οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν, ἀλλὰ βίους, οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δῆλωσις ἀρετῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιὰ τις ἔμφασιν ἦθους ἐποίησε μᾶλλον ἢ μάχαι μυριόνεκροι καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται καὶ πολιορκίαι πόλεμων. ὥσπερ οὖν οἱ ζωγράφοι τὰς ὁμοιότητας ἀπὸ τοῦ προσώπου καὶ τῶν περὶ τὴν ὄψιν εἰδῶν, οἷς ἐμφαίνεται τὸ ἦθος, ἀναλαμβάνουσιν, ἐλάχιστα τα λοιπῶν μερῶν φροντίζοντες, οὕτως ἡμῖν δοτέον εἰς τὰ τῆς ψυχῆς σημεῖα μᾶλλον ἐνδύεσθαι καὶ διὰ τούτων εἰδοποιεῖν τὸν ἐκάστου βίον, ἐάσαντας ἐτέροις τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀγῶνας. (Aleks. I.2-3)

For jeg skriver ikke historiske verk, men biografier. Det er ikke gjennom de mest berømte handlingene man får vist god eller dårlig natur, men ofte en liten ting, et utsagn eller en spøk som noen gjorde som viser ens sinnelag snarere enn slag med utallelige døde, de største hæroppstillinger og beleiringer av byer. På samme måte som malerne henter frem likhet fra ansiktet og trekkene rundt øynene, der

sinnelaget viser seg, og bryr seg mindre om de andre delene, så må man tillate meg heller å trenge inn i sjelens tegn og å avbilde den enkeltes liv gjennom dem, mens jeg overlater til andre storverk og kampene.

Plutark sammenligner malerens og biografens arbeid også i Kimonbiografien (Kim. II.3-5):

..., εἰκόνα δὲ πολὺ καλλίονα νομίζοντες εἶναι τῆς τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον ἀπομιμουμένους τὴν τὸ ἦθος καὶ τὸν τρόπον ἐμφανίζουσιν, ἀναληψόμεθα τῇ γραφῇ τῶν παραλλήλων βίων τὰς πράξεις τοῦ ἀνδρός, τάληθ' διεξιόντες. ἀρκεῖ γὰρ ἢ τῆς μνήμης χάρις ἀληθοῦς δὲ μαρτυρίας οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐκεῖνος ἡξίωσε μισθὸν λαβεῖν ψευδῆ καὶ πεπλασμένην ὑπὲρ αὐτοῦ διήγησιν. ὥσπερ γὰρ τοὺς τὰ καλὰ καὶ πολλὴν ἔχοντα χάριν εἶδη ζωγραφοῦντας, ἂν προσῇ τι μικρὸν αὐτοῖς δυσχερές, ἀξιοῦμεν μήτε παραλιπεῖν τοῦτο τελέως μήτε ἐξακριβοῦν· τὸ μὲν γὰρ αἰσχράν, τὸ δ' ἀνομοίαν παρέχεται τὴν ὄψιν· οὕτως, ἐπεὶ χαλεπὸν ἐστὶ, μᾶλλον δ' ἴσως ἀμήχανον, ἀμεμφῇ καὶ καθαρὸν ἀνδρὸς ἐπιδείξει βίον, ἐν τοῖς καλοῖς ἀναπληρωτέον ὥσπερ ὁμοιότητα τὴν ἀλήθειαν. τὰς δ' ἐκ πάθους τινὸς ἢ πολιτικῆς ἀνάγκης ἐπιτρεχούσας ταῖς πράξεσιν ἀμαρτίας καὶ κῆρας ἐλλείματα μᾶλλον ἀρετῆς τινος ἢ κακίας πονηρέματα νομίζοντας οὐ δεῖ πάνυ προθύμως ἐναποσημαίνειν τῇ ἱστορίᾳ καὶ περιττῶς, ἀλλ' ὥσπερ αἰδουμένους ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ καλὸν οὐδὲν εἰλικρινὲς οὐδ' ἀναμφισβήτητον εἰς ἀρετὴν ἦθος γεγονὸς ἀποδίδωσιν.

..., og siden vi synes bilder som viser karakter og sinnelag er vakrere enn de som etterligner kroppen og ansiktet, vil vi ta med mannens gjerninger i parallellbiografiene, idet vi går sannferdig gjennom gjerningene. For omtalen er tilstrekkelig takk. Og han selv ville ikke anse løgnaktig og forvirret fortelling om seg som rimelig lønn for sanne vitnemål. Vi krever at de som maler en som har skjønnhet og ynde i utseendet hverken utelater det fullstendig eller legger overdreven vekt på det negative, for i det ene tilfellet blir bildet stygt, i det andre ulikt utseendet (slik det er). Siden det er vanskelig eller kanskje heller umulig å vise en manns liv som ulastelig og rent, må vi på samme måte fylle ut i de gode delene slik at dette blir likest mulig sannheten. De feil og forsyndelser som av lidenskap eller politisk nødvendighet streifer ens handlinger må vi snarere se som forsømmelser i godhet enn som synder i ondskap. Vi må ikke være ivrige etter å gjøre betydning av dem i vårt historiske verk og behandle dem overdrevent, men som om vi ber om unnskyldning for den menneskelige natur om den ikke har gitt oss noen karakter som det kan sies om at den er ublandet god eller uomtvistelig rettet mot det edle.

Albrecht Dihle skriver om Plutarks biografier:

Hence his account is of necessity almost entirely based on historiographical sources, whose reports Plutarch actually retells to a large extent.

...

Considering this fact it may appear strange that Plutarch should time and again tell his readers that he is no historiographer and that history and biography are all together unrelated anyway. (Dihle 1994, s.190)

Dihle oppsummerer skillet mellom biografi og historieverk på Plutarks tid slik (s.191):

... biography is the exact inversion of historiography: in the latter selected biographical information serves to make the succession of historical actions or events seem more understandable, while in the former selected historical events illustrate the character of a person

I et verk som sannsynligvis ble skrevet noen år tidligere enn Kimonbiografien (se ovenfor), om Galba som keiser, sier Plutark om forholdet mellom sine biografier og historiske verk:

τὰ μὲν οὖν καθ' ἕκαστα τῶν γενομένων ἀπαγγέλλειν ἀκριβῶς τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ἐστίν, ὅσα δὲ ἄξια λόγου τοῖς τῶν Καيسάρων ἔργοις καὶ πάθει συμπεπτωκεν, οὐδὲ ἐμοὶ προσήκει παρελθεῖν. (Galb. II.3)

Å fortelle nøyaktig om hver enkelt av disse hendelsene tilhører statshistorien, men jeg bør ikke forbigå de hendelsene som som er verdt omtale i Caesarenes verk og det som har skjedd dem.

Så skillet mellom biografi og historie hos Plutark ser ut til å ligge snarere i hva man skriver om enn hvilke arbeidsmetoder man har: "Seine Methoden unterschieden sich aber nicht deutlich von denen in der ant. Geschichtsschreibung geläufigen" (Hünemörder 2000, kol. 1163). Og Plutarks omdømme som historiker har hatt betydning for vurderingen av ham. Biografiene er godt lesestoff, det er det ingen tvil om. Fra de ble oversatt, først til latin, siden bl.a. til fransk (1559) og engelsk (1579) (Russel 1996, s. 1201), har de vært populære. Shakespeare bygger på Plutark i noen av sine dramaer og Holberg skriver parallelle biografier etter Plutarks mønster (Langslet 2001, s. 250). Men etterhvert ble Plutark vurdert som ikke spesielt dyp som filosof og ikke spesielt grundig som historiker. I 2. utgave av Oxford Classical Dictionary (Walbank 1968, s. 707) kan man lese om biografiene: "His real concern is with the form: he seeks first to please, next to provide his reader with examples of political and moral virtues". Og han sier videre mer generelt om Plutark: "Ambling pleasantly along the surface, he sacrifices literary form to a wealth of anecdote" og "A foe to extremes, he succeeded, for all his mediocre talent, in illuminating the cultural darkness of first century Greece". I 3. utgave (Russel 1996, s. 1201) finner vi et annet syn:

Recent scholarship has done much to reverse this negative view; as understanding of his writing has deepened, so he has come again to be seen, not as a marginal figure, but as a thinker whose view of the classical world deserves respect and study.

Og Dihle (1994, s. 200) oppsummerer Plutarks verk slik i sitt kapittel om ham:

The biographer Plutarch taught how to judge characters from a Graeco-Roman history according to the norms of humanitarian morality; the author of the *Moralia* showed how great knowledge and erudition could be made to serve the goals of unpedantic moral education and practical counselling. No reader, regardless of historical circumstances, could ever fail to be affected by Plutarch's attitude - based on general benevolence - as that of a man who rejected neither time-honoured traditions nor efforts to find rational answers to essential questions about human life.

Generell litteratur om Plutark

I beskrivelsen av Plutarks liv i dette kapittelet bygger jeg i hovedsak på:

Ziegler 1949 kol. 4-29, Jones 1971 s. 3-64, Russell 1972 s.1-17 og Lamberton 2001 s. 1-59.

2. Biografiens nåtid

Plutarks biografier strekker seg fra Herakles og Theseus i en mytisk fortid til Vitellius, den siste av de tre keiserne som hadde makten i korte perioder i løpet av 69 e.Kr, eller et tidsrom på rundt 1300 år hvis vi plasserer Theseus rundt år 1250 f. Kr. (se nedenfor). Bortsett fra Artaxerxes II behandler biografiene bare grekere (inkludert makedoneren Aleksander den store) og romere. Nedenfor er biografiene ordnet i en tabell etter antatt dødsår, og deretter vises fordeling på århundrer og nasjonalitet i en egen grafisk fremstilling.

Det er satt parentes rundt biografiene som ikke er bevart eller der bare fragmenter er bevart. De biografiene som er tatt med, er de som ikke er merket som "unecht" i Zieglers gjennomgang av Lampriaskatalogen (Ziegler 1949 kol. 61). De som har inngått i Plutarks parallelle liv er merket med PL, de som har vært skrevet som enkeltbiografier eller har gått inn i serien med romerske keisere er merket med EL. De personene jeg oppfatter som rent mytiske i betydningen at vi ikke har noen historisk eller arkeologisk dokumentasjon av dem eller at de noengang har levd, er merket med M. For Theseus (og dermed Herakles som noe eldre) har jeg valgt dateringen fra Marmor Parium:

(l. 34) ἀφ' οὗ Θησ[εὺς * βασιλεύσας] ' | Ἀθηνῶν τὰς δώδεκα πόλεις εἰς τὸ αὐτὸ συνώκισεν καὶ πολιτείαν καὶ τὴν δημοκρατίαν παρέδω[κε *. *] | ....ος Ἀθηνῶν τὸν τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνα ἔθηκε Σίνιν ἀποκτείνας, ἔτη ΠΗΗΗΗΗΠΔΔΔΔΓ.
(oppslag 20, l. 34-36 i det tapte fragment).

(Fra da Theseus da han var blitt konge over Athen, forente de tolv bystatene til én, ga dem forfatning og demokrati ... Athen, instiftet de isthmiske leker da han hadde drept Sinin, 995 år.)

Marmor Parums nåtid (år null) kan beregnes til 264/63 f.Kr. ut fra andre oppslag om kjente begivenheter som slaget mellom Aleksander og Dareios ved Issos og ved lenking til hvem som hadde arkhontembetet i Athen, siden det finnes oversikter over disse. Dette skulle gi 1259/58 f.Kr. for Thesus' innstiftelse av de isthmiske leker. Årstallene ellers som oppgis i tabellen nedenfor er tatt fra forskjellige oppslagsverk uten nærmere angivelse. Siden det er to tapte Scipiobiografier, har jeg tatt utgangspunkt Zieglers diskusjon og har antatt at det er Scipio den eldre som er satt opp med en parallelbiografi til Epaminondas mens det er Scipio d.y. som har hatt en enkeltbiografi (Ziegler 1949 kol. 258-259).

(Herakles	13. årh. f.Kr.	EL	M)
Theseus	13. årh. f.Kr.	PL	M

Romulus	717 f.Kr.	PL	M
Numa	673 f.Kr.	PL	M
(Hesiod	650 f.Kr.	EL	M?)
(Aristomenes	650 f.Kr.	EL	M?)
Lykurg	630 f.Kr.	PL	M
Solon	558 f.Kr.	PL	
Publicola	503 f.Kr.	PL	
Aristides	468 f.Kr.	PL	
Themistokles	459 f.Kr.	PL	
Kimon	450 f.Kr.	PL	
(Pindar	443 f.Kr.	EL)	
Perikles	429 f.Kr.	PL	
Coriolanus	420 f.Kr.	PL	
Nikias	413 f.Kr.	PL	
Alkibiades	404 f.Kr.	PL	
Lysander	395 f.Kr.	PL	
Camillus	365 f.Kr.	PL	
Pelopidas	364 f.Kr.	PL	
Agésilas	362 f.Kr.	PL	
(Epaminondas	362 f.Kr.	PL)	
(Daifantos	362 f.Kr.	EL)	
Artaxerxes II	358 f.Kr.	EL	
Dion	354 f.Kr.	PL	
Timoleon	337 f.Kr.	PL	
Aleksander	323 f.Kr.	PL	
Demosthenes	322 f.Kr.	PL	
Fokion	318 f.Kr.	PL	
Eumenes	316 f.Kr.	PL	
(Krates (kynikeren)	285 f.Kr.	EL)	
Demetrios	283 f.Kr.	PL	
Pyrrhos	272 f.Kr.	PL	
Agis og Kleomenes	241/219 f.Kr.	PL	
(Aratos (dikteren)	240 f.Kr.	EL)	
Aratos fra Sikyon	213 f.Kr.	EL	
Marcellus	208 f.Kr.	PL	
Fabius Maximus	203 f.Kr.	PL	
(Scipio (d.e.)	183 f.Kr.	PL)	
Filopoimen	182 f.Kr.	PL	
Aemilius	160 f.Kr.	PL	
Cato (d.e.)	149 f.Kr.	PL	
Tiberius og Gaius Gracchus	133/121 f.Kr.	PL	
(Scipio (d.y.)	129 f.Kr.	EL)	
Marius	86 f.Kr.	PL	
Sulla	78 f.Kr.	PL	
Sertorius	72 f.Kr.	PL	
Lucullus	56 f.Kr.	PL	
Crassus	53 f.Kr.	PL	
Pompei	48 f.Kr.	PL	

Cato (d.y.)	46 f.Kr.	PL
Caesar	44 f.Kr.	PL
Cicero	43 f.Kr.	PL
Brutus	42 f.Kr.	PL
Antonius	30 f.Kr.	PL
(Augustus	14 e.Kr,	EL)
(Tiberius	37 e.Kr.	EL)
(Gaius (Caligula)	41 e.Kr.	EL)
(Clausius	54 e.Kr.	EL)
(Nero	68 e.Kr.	EL)
Galba	69 e.Kr.	EL
Otho	69 e.Kr.	EL
(Vitellius	69 e.Kr.	EL)

Plutark selv ble født rundt 45 e.kr. og døde sannsynligvis ikke så lenge etter 122 e.Kr.

Med dateringene brukt ovenfor får vi følgende oppstilling av antall liv per århundre:

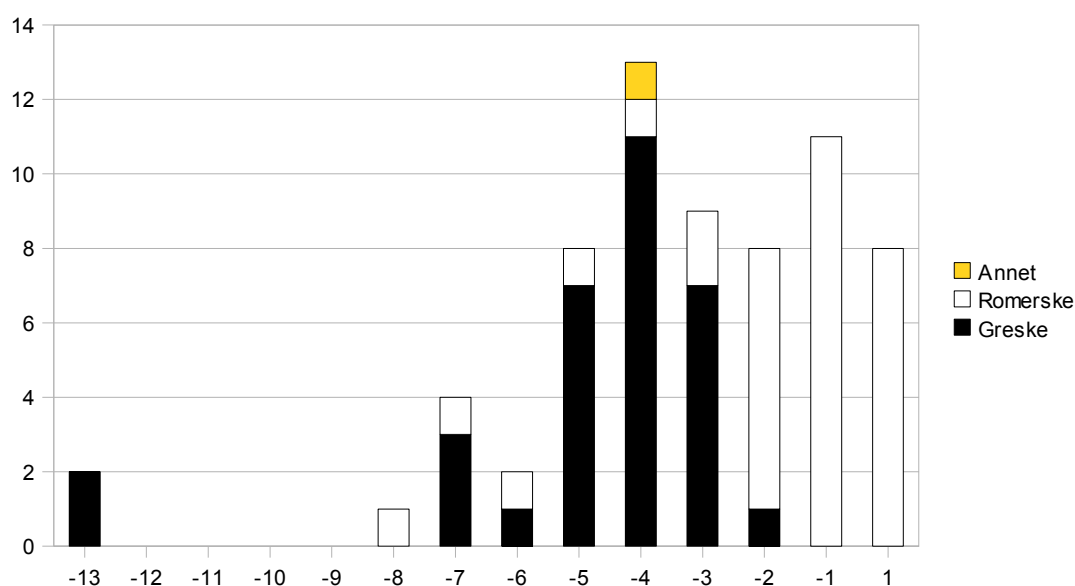

Diagram 1, antall biografier per århundre

Diagrammet viser at Plutark har lagt nesten halvparten av sine biografier (24) til 4. og 1. århundre f.Kr. Hvis vi ser på tabellen først i dette avsnittet, kan vi se at flertallet av biografiene for det 4. århundre f.Kr. gjelder personer som døde før Aleksander. Biografiene som omtaler grekere fra 3. århundre f.Kr., dreier seg ikke om de større hellenistiske herskere - disse har tydeligvis ikke det Plutark leter etter når han velger hvem han vil skildre.

Biografiene fra det 1. årh. f.kr. slutter med Antonius og at Octavian er enehersker. De åtte kronologisk siste biografiene er om keiserne fra Augustus til Vitellius. Man kan mistenke at det ikke er noen personer bortsett fra keiserne som er en biografi verdt etter Antonius. Men nettopp dette viser hvor nær historie Plutarks biografier er. Simon Swain diskuterer utviklingen i historieskriving etter etableringen av det romerske keiserdømme (Swain 1997) og sier (s. 23-24):

In Greek it is recognized that secular historiography tends heavily towards a biographical texture. The cause for this can be traced to the difficulty of finding out what actually happened in the real politics in an age when policy was secretly made in the emperor's court;

Det virker også som at grekerne ser ut til å bli uinteressante i historie- og biografisammenheng ved slutten av tredje århundre f.Kr, slik vi kan se i de to kronologisk siste greske biografiene, Aratos' og Filopoimens. I Filopoimenbiografien I.4 skriver Plutark:

Ῥωμαίων δὲ τις ἐπαινῶν ἔσχατον αὐτὸν Ἑλλήνων προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν μετὰ τοῦτον ἔτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης οὐδὲ αὐτῆς ἄξιον.

Og en romer som roste ham, kalte ham den siste av de greske som om Hellas etter ham hverken har frembragt noen stor mann eller en som var henne verdig.

Det er ukjent hvilken romer han sikter til, men han viser til det samme i Aratos XXIV.2 der han i forbindelse med at Aratos klarte å innta Korint og byfestningen Akrokorint og overvinne den makedonske garnisonen, skriver:

Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι τὸν Φιλοποίμενα θαυμάζοντες Ἑλλήνων ἔσχατον προσηγόρευον, ὡς μηδενὸς μεγάλου μετ' ἐκεῖνον ἐν τοῖς Ἑλλεσι γενομένου· ἐγὼ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν πράξεων ταύτην ἐσχάτην καὶ νεωτάτην φαίην ἂν πεπρᾶχθαι, τοῦτο μὲν τόλμη, τοῦτο δὲ τύχη ταῖς ἀρίσταις ἐνάμιλλον, ὡς ἐδήλωσεν εὐθὺς τὰ γινόμενα.

(Romerne beundret Filopoimen og kalte de ham den siste av grekerne som om ingen stor mann ble til blant grekerne etter ham. Men jeg på min side ville si at av grekernes handlinger var det å ha gjort dette den siste og den mest usedvanlige, som både i dristighet og i hell konkurrerte med de beste, som hendelsene straks viste.)

3. Fra det mytiske til det historiske

Plutark sa at han skrev biografier og ikke historieverk, men han brukte de samme metoder som sin tids historikere og bygger på historiografiske kilder som nevnt i kapittel 1. Tim Duff (1999, s. 17) sier om Plutarks skille mellom historie og biografi:

The terms which Plutarch uses, while revealing in themselves, should not be taken as implying a widely accepted ancient definition of any distinction between history and biography. The boundaries between history and political biography, and related forms of writing, such as *enkomion* and the so-called historiographical monograph, were never clearly drawn; rather, generic differences were open to construction by individual authors in order to distinguish their work from those of rivals.

Duff viser også til at Plutark "seems to refer to his own biographical work as 'history' in this broader sense" og viser til innledningen til Theseusbiografien (I.3) hvor Plutark skriver:

εἴη μὲν οὖν ἡμῖν ἐκκαθαίρομενον λόγῳ τὸ μυθῶδες ὑπακοῦσαι καὶ λαβεῖν
ἱστορίας ὄψιν

(måtte jeg nå med hjelp av fornuften få rensset det mytiske slik at det lyster den og får utseende av historie)

Jeg har her foreløpig oversatt τὸ μυθῶδες med "det mytiske" og ἱστορία med "historie". Paul Arnesens gresk-danske ordbok fra 1830 gir følgende definisjon av μυθώδης: "fabelagtig, der ligner en Mythe". Anden forkortede utgave av Bergs ordbok (1963) oversetter det med "fabelagtig, æventyrlig". I Liddell and Scott (1996) (L&S) finner vi for τὸ μυθῶδες "the domain of fable". Den første referansen der til bruk av μυθώδης er til Platons Staten 522a: "καὶ ὅσοι μυθώδεις τῶν λόγων καὶ ὅσοι ἀληθινώτεροι ἦσαν" (og så langt som de er av de mytiske fortellingene eller av de som er mer sanne). Men før Platon finner vi τὸ μυθῶδες hos Thukydide 1.21.1: "καὶ τὰ πολλὰ ὑπὸ χρόνου αὐτῶν ἀπίστως ἐπὶ τὸ μυθῶδες ἐκνευκτικότερα" (og der de fleste av dem gjennom tiden som upålitelige har vunnet frem til det mytiske). Her i innledningen til sin historie over Peloponneserkrigen diskuterer Thukydide kilder, og hans bruk av τὸ μυθῶδες er i slekt med Plutarks i sitatet over. Plutarks innledning til Theseusbiografien gjenspeiler Thukydides til hans historieverk, og jeg kommer tilbake til dette nedenfor. Thukydide er en av de første om ikke den første av de bevarte forfatterne som bruker ordet. Når man undersøker frekvensen av bruk av μυθώδης hos utvalgte forfattere gjennom TLG (Thesaurus Linguae Graecae), ser man at det blir brukt noen ganger av Isokrates og Aristoteles, men tre forfattere som bruker ordet særlig ofte, er Plutark (33 ganger), Strabo (28)

og Dionysios fra Halikarnassos (13). Strabo klager for eksempel over at det ikke finnes noen harde fakta om amazonene i motsetning til det han har funnet om andre folk (*Geographica* 11.5.3): "οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τὸ μυθῶδες καὶ τὸ ἱστορικὸν διωρισμένον ἔχουσι" (for (fortellingene om) de andre holder det mytiske og det historiske adskilt).

Ordene "fabelaktig" og "eventyrlig" har på moderne norsk litt andre betydninger enn "fabelagtig" og "æventyrlig" hos Berg. Arnesens andre definisjon, "der ligner en Mythe", reiser spørsmålet om hva "Mythe" betyr (se nedenfor). Men selv om vi ikke har et enkelt ord for å oversette τὸ μυθῶδες og heller må se på konteksten når vi skal finne en moderne norsk oversettelse, kan vi ihvertfall gå ut fra at det langt på vei betyr noe fantastisk eller noe som tilhører fantasien og er uvirkelig. Helt uvirkelig kan det likevel ikke være for Plutark siden han mener at det har et innhold som så og si kan temmes av fornuften så en kjerne av historisk sannhet blir igjen.

Ettbindsutgaven av Riksmålsordboken fra 1977 (s. 463) definerer "myte" slik:

1) gudesagn: *de greske m-r* // uriktig fremstilling, oppfatning e.l. (som av mange regnes for sannhet): *m-n om de gode gamle dager* **2)** emne for sagndannelse: *hans frekkhet er blitt en m.*; sagnfigur: *han ble en m. i levende live* [gr. 'muntlig beretning']

"mytisk" er da definert som "som skriver seg fra, er grunnet på en myte: *de fleste av kongene i Ynglinga saga er m-e personer*". I Store Norske Leksikons siste papirutgave er definisjonen av "myte" skrevet med utgangspunkt i religionshistorie: "beretning om guder" (Kværne 2006, s. 675), mens "mytisk" har et anonymt oppslag: "som har karakter av en myte, I dagligtale ofte brukt i betydningen eventyrlig." "Historie" blir i Riksmålsordboken (1977, s.274) definert som "(vitenskapelig fremstilling av, kunnskap om) en el. annen utviklingsprosess, særl. utviklingen av menneskenes liv i samfunn i kjent tid", og "historisk" som det:

1) som angår, har til innhold, mål (en side av) historien ... **2)** som er kjent fra historien; som historien gir sikker kunnskap om

På moderne norsk står altså "myte" og "mytisk" for noe ikke-virkelig, for fiksjon, mens "historie" og historiske verk er sakprosa, "tekster som adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten" (Tønnesson 2008, s. 34). Men i hvor stor grad mener Plutark at noe er eventyrlig når det tilhører τὸ μυθῶδες? Hvor klart er skillet mellom mytisk

og historisk, og hvor går dette skillet? Hvor mye av det mytiske gir Plutark uttrykk for at man kan tro på, hvor mye er eventyrlig?

I L&S er μῦθος og ἱστορία³ oversatt slik:

μῦθος, ὁ, *word, speech osv.*

II *tale, story, narrative*, in Hom. like the later λόγος, without distinction of true or false, so in Trag., in Prose, τὸν εἰκότα μ. the likely *story*, likelihood

2 *fiction* (opp. λόγος, *historic truth*).

3 generally, *fiction*, μ. ἴδιοι Phld.Po.5.5; *legend, myth*, Hdt.2.45, Pl.R.330d, Lg. 636c, etc.; ὁ περὶ θεῶν μ. Epicur.Ep.3p.65U.;

4 *professed work of fiction, children's story, fable*, Pl.R.377a; of Aesop's *fables*, Arist. Mete.356b11.

5 *plot* of a comedy or tragedy

ἱστορ-ία, *inquiry, systematic or scientific observation*, of *science* generally, of *geometry*, in empirical medicine, *body of recorded cases, mythology*

2 *knowledge so obtained, information*

II *written account of one's inquiries, narrative, history, general history*, generally, *story, account*

μῦθος kan som vi ser ha mange forskjellige betydninger. Men det er vel betydning II.3 som er brukt i sitatet fra Theseusbiografien sitert ovenfor. Sitatet fra Strabo ovenfor går inn i en større kontekst der han gir en definisjon av forskjellen mellom myte og historie (*Geographica* 11.5.3):

Ἰδιὸν δέ τι συμβέβηκε τῷ λόγῳ [τῷ] περὶ τῶν Ἀμαζόνων· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τὸ μυθῶδες καὶ τὸ ἱστορικὸν διωρισμένον ἔχουσι· τὰ γὰρ παλαιὰ καὶ ψευδῆ καὶ τερατώδη μῦθοι καλοῦνται, ἢ δ' ἱστορία βούλεται ἀληθές, ἃν τε παλαιὸν ἂν τε νέον, καὶ τὸ τερατώδες ἢ οὐκ ἔχει ἢ σπάνιον

(Noe eget har hendt i overleveringen vi har om amazonene. For de andre holder det mytiske og det historiske adskilt: det som er gammelt og løgn og merkelig, kalles myter, mens historien ønsker det sanne enten det er gammelt eller nytt og enten overhodet ikke inneholder det merkelige eller har bare lite av det)

Plutark viser til Strabo noen få steder i sine biografier, men hvis vi går til en historiker som han flere steder siterer og viser til, og som vi kan regne med at han har lest, Polyb (Plutark skriver for eksempel i Aratos XXXVIII.7 "ὁ Πολύβιος ... φησι" - "Polyb ... sier"), finner vi i Historiene 3.38.2-3:

τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ μεταξὺ Τανάιδος καὶ Νάρβωνος εἰς τὰς ἄρκτους ἀνῆκον ἄγνωστον ἡμῖν ἕως τοῦ νῦν ἐστίν, ἐὰν μὴ τι μετὰ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες

³Oppslagene er forkortet ved at noen ordforklaringer som ikke har betydning for diskusjonen her, er fjernet.

ἱστορήσωμεν. τοὺς δὲ λέγοντάς τι περὶ τούτων ἄλλως ἢ γράφοντας ἀγνοεῖν καὶ μύθους διατιθέναι νομιστέον

(det forholder seg på samme måte med det som ligger mellom Don og Narbo at det som ligger mot nord har hittil vært ukjent for oss og (vil være ukjent) med mindre vi senere gjør grundige undersøkelser. De som måtte si eller skrive noe annet om dette må ses på som å være uvitende og å fremstille myter.)

Her bruker Polyb μῦθος om noe uten hold i virkeligheten i betydning II.2 eller II.3 i L&S.

Platon var en annen forfatter Plutark har lest grundig, og i Phaedon 61b står det:

ἐννοήσας ὅτι τὸν ποιητὴν δέοι, εἴπερ μέλλοι ποιητὴς εἶναι, ποιεῖν μύθους ἄλλ' οὐ λόγους, καὶ αὐτὸς οὐκ ἦ μυθολογικός, διὰ ταῦτα δὴ οὓς προχείρους εἶχον μύθους καὶ ἠπιστάμην τοὺς Αἰσώπου, τούτων ἐποίησα οἷς πρώτοις ἐνέτυχον

(idet jeg tenkte på at en dikter må, hvis han ønsker å være dikter, lage dikt av myter og ikke taler. Og siden jeg selv ikke var myteforfatter, og fordi jeg hadde for hånden og kjente Aisopos', laget jeg dikt av den første av dem som jeg kom over)

Her finner vi betydning 4 for μῦθος fra L&S, *fabel*. Dette er også en betydning som viser at μῦθος ikke er en fortelling fra virkeligheten. Men er det nødvendigvis et enten-eller? Som vi så i sitatet fra Thes. I.3 over, håper Plutark at det finnes noe i myten som han kan bruke i en historisk fremstilling. I sin bok *Did the Greeks Believe in their Myths?* kan de se ut til at Paul Veyne (1988, s. 1) mener at dette er en generell holdning til myter i antikken:

Did the Greeks believe in their mythology? The answer is difficult, for "believe" means so many things. Not everyone believed that Minos, after his death, continued being a judge in Hell or that Theseus fought the Minotaur, and they knew that poets "lie." However, their way of not believing these things is disturbing to us. For in the minds of the Greeks, Theseus had, nonetheless, existed.

Veyne skriver at den vesentlige forskjellen mellom antikkens (og senere tider før moderne historieforskning) syn på forholdet mellom det mytiske og det historiske og det moderne synet, er at man i antikken mente at mytene hadde en historisk kjerne og at historikerens mål var å rense myten slik at det historiske gjenstod, mens den moderne historiker kan tillate seg å si at myter er myter og derfor ikke inneholder historisk materiale (Veyne 1988, s. 13-15). Dette ser også ut til å passe inn i Plutarks programerklæring om å rense det mytiske. Men er svaret hermed gitt? Veyne går ikke i noen særlig grad inn på Plutark, selv om nettopp innledningen til Theseus' liv blir brukt. Han bygger først og fremst

på Pausanias. Men uansett er det vanskelig å gå ut fra at man bare kan bygge på de antikke forfatteres egne meta-informasjon om forholdet til det mytiske og det historiske/myte og historie. Vi må også se på hvilken bruk av ordene vi finner i Plutarks tekster utover for eksempel innledningen til Theseusbiografien.

4. Fortiden i antikken

Før vi ser nærmere på hva Plutark har skrevet, må vi også se litt mer på hvilke oppfatninger av tid, historie og myte som har eksistert i den intellektuelle verden der Plutark levde og skrev. Jeg vil her se spesielt på Thukydide og Herodot, men først vil jeg gå til tidsaldre og til kronologier slik som vi har sett fra Marmor Parium.

Censorinus, en romersk grammatiker og forfatter som levde på 300-tallet e.Kr., skrev i 238 *De Die Natale*, som en fødselsdagspresent til sin patron Quintus Caerellius. Her refererer han til en inndeling i tre tidsaldre som ble laget av Marcus Terentius Varro som levde fra 116 til 27 f.Kr (Censorinus 21.1):

Nunc vero id intervallum temporis tractabo, quod ἱστορικόν Varro appellat. Hic enim tria discrimina temporum esse tradit: primum ab hominum principio ad cataclysmum priorem, quod propter ignorantiam vocatur ἄδηλον, secundum a cataclysmo priore ad olympiadem primam, quod, quia multa in eo fabulosa referuntur, μυθικόν nominatur, tertium a prima olympiade ad nos, quod dicitur ἱστορικόν, quia res in eo gestae veris historiis continetur.

(Nå vil jeg ta for meg det tidsintervallet som Varro kaller historisk. Han deler nemlig tiden inn i tre perioder: den første fra mennesket opprinnelse til den første syndflod, som på grunn av vår uvitenhet om den kalles 'adelon' (ukjent), den andre fra den første syndfloden til den første olympiade, den som kalles mytisk fordi så mange fabler huskes fra den, den tredje fra den første olympiade til oss, den som kalles historisk fordi hendelsene fra den finnes i ordentlige historieverk.)

Det er ikke sikkert at Plutark hadde lest dette hos Varro. Men i Romulusbiografien kap. XII tar han opp problemer med datering. Først skriver han at det er vanskelig å synkronisere romerske og greske kalendre (XII.2):

νῦν μὲν οὖν οὐδὲν αἱ Ῥωμαῖκαὶ νομηνίαι πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ὁμολογούμενον ἔχουσιν

(Nå for tiden er det sannelig ikke noen overensstemmelse mellom starten på de romerske månedene og de greske.)

Her omtaler han videre Varro som en "ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν ἱστορίᾳ βυβλιακώτατον" (XII.3) (en romer som var meget belest i historie). Og så forteller han at Varro har prøvd å bruke en astrolog til å datere Romulus fødsel (XII.4):

τούτῳ προὔβαλεν ὁ Βάρρων ἀναγαγεῖν τὴν Ῥωμύλου γένεσιν εἰς ἡμέραν καὶ ὥραν, ἐκ τῶν λεγομένων ἀποτελεσμάτων περὶ τὸν ἄνδρα ποιησάμενον τὸν συλλογισμόν, ὥσπερ αἱ τῶν γεωμετρικῶν ὑφηγοῦνται προβλημάτων ἀναλύσεις

(Varro ga denne (mannen) i oppdrag å beregne dagen og timen for Romulus' fødsel, idet han skulle la beregningen bli laget ut fra det som blir sagt om innvirkningene av stjernekonstellasjoner på hans liv, slik som løsningen av geometriske problemer blir utledet.)

Eratosthenes fra Kyrene er kjent for flere vitenskapelige arbeider som utregning av jordens omkrets og Eratosthenes såld, en metode til å finne primtall. Han arbeidet også med kronologi (her er en del av den, hentet fra Møller 2005):

1184/3 f.Kr. Troias fall

1104/3 Herakleidenes tilbakevending

1044/3 Utvandringen til Jonia

885/4 Lykourgos formynderskap

778/7 Året før den første Olympiade begynner

481/80 Xerxes' invasjon

I følge Marmor Parium (se kapittel 1) falt Troia i 1209/8 f.Kr, og bebyggelsen av Jonia skjedde i 1077/6, så kronologien her ser ut til å ligge omtrent en generasjon foran Eratosthenes', men denne forskjellen er ikke større enn at man kan si at de opererer innen samme kronologiske system. I innledningen til Lykurgbiografien diskuterer Plutark problemer han har med dateringen av Lykurg og viser blant annet til Eratosthenes (I.2):

οἱ δὲ ταῖς διαδοχαῖς τῶν ἐν Σπάρτῃ βασιλευκότων ἀναλεγόμενοι τὸν χρόνον,
ὥσπερ Ἐρατοσθένης καὶ Ἀπολλόδωρος, οὐκ ὀλίγοις ἔτεσι πρεσβύτερον
ἀποφαίνουσι τῆς πρώτης ὀλυμπιάδος

(men de som beregner tiden gjennom den spartanske kongerekken, slik som Eratosthenes og Apollodor, dokumenterer at han (Lykurg) er ikke få år eldre enn den første olympiaden)

Ellers diskuterer Plutark her forholdet mellom denne dateringen, Aristoteles som bruker som bevis for sin datering en diskos i Olympia som kobler Lykurg til den første olympiaden, Timaios som foreslår at det har vært to Lykurger (dette er et ikke ukjent knep i genealogier) og Xenofon som plasserer Lykurg sammen med Herakleidenes tilbakevending.

4.2 Herodot og Thukydid

Herdodot og Thukydid har samlet lagt grunnlaget for antikkens historieskriving. Plutark hadde som nevnt tidligere et dårlig forhold til Herodot fordi han mente at Herodot hadde

svertet boioterne unødvendig i sin historie. Men Plutark har selvfølgelig lest Herodot og siterer ham i enkelte biografier selv om det ikke er så mange sitater av ham som av for eksempel Thukydide. Plutark kan sitere Herodot nøytralt som en hvilken som helst annen kilde (Them. 21.1 der han siterer Herodot 8.111.1-3): "οἷα καὶ πρὸς Ἀνδρίου ἀργύριον αἰτοῦντά φησιν αὐτὸν Ἡρόδοτος εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι ..." (og da han kom til Argos og ba om penger, sier Herodot, sa han og fikk svar ...) Eller han kan vise at han ikke tror på ham (Arist. XIX.5, Herodot 9.85):

θαυμαστὸν οὖν τὸ Ἡροδότου, πῶς μόνους τούτους φησὶν εἰς χεῖρας ἔλθεῖν τοῖς πολεμίοις, τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων μηδένα.

(Så derfor er Herodots utsagn merkelig når han sier at bare disse kom i kamp med fienden og ingen av de andre hellenerne.)

Men Herodot kan man ikke gå utenom, han har påvirket sin ettertid enten direkte eller indirekte gjennom andre historikere. Cicero omtalte i *de legibus* Herodot som (faget) histories far, men at han ikke var fri for mytisk materiale (1.5):

et apud Herodotum patrem historiae et apud Theopompum sunt innumerabiles fabulae

(både hos Herodot, historiens far og hos Theopompos⁴ finnes det utallige myter)

En av årsakene til at Herodot har fått et rykte om å være full av myter og usannheter, er at han som prinsipp gjengir det han har hørt uten å ta stilling til det, som for eksempel i 1.5:

Ταῦτα μὲν νυν Πέρσαι τε καὶ Φοίνικες λέγουσι· ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτων οὐκ ἔρχομαι ἐρέων ὥς οὔτω ἢ ἄλλως κως ταῦτα ἐγένετο

(Dette er det perserne og fønikerne sier. Jeg for min del kommer ikke til å si om dette skjedde slik eller på annet vis)

Dette er forøvrig et av de punktene Plutark kritiserer Herodot for (856D-F), selv om han selv også kan gjenfortelle forskjellige versjoner uten å ta stilling til dem som når det gjelder hvorvidt Skiron var en landeveisrøver eller ikke i Thes. X som han avslutter slik: "ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας ἀντιλογίας" (slik er altså motsigelsene om dette). Arnaldo Momigliano sier om de antikke historikernes forhold til myter (Momigliano 1966, s. 15):

⁴Elev av Isokrates, død etter 320 f.Kr., skrev en fortsettelse av Thukydide og et historieverk om Filip II, se OCD

What myth meant to the Greeks before history was invented in the fifth century I do not claim to know, but to the historians myth meant something less well known than an ordinary happening.

Men selv om Herodot kan la forskjellige versjoner av en fortelling stå uten å velge den ene eller den andre, kan vi også se eksempler på at han ser forskjell på fortellinger som er hinsides hans historiske verden og de som er innenfor den, og at han ikke bare ser på det mytiske som litt mindre kjent enn en vanlig begivenhet. Etter å ha gjenfortalt to forskjellige versjoner av Polykrates' død (3.120-121) skriver han (3.122.1):

αἰτίαι μὲν δὴ αὗται διφάσαι λέγονται τοῦ θανάτου τοῦ Πολυκράτεος γενέσθαι, πάρεστι δὲ πείθεσθαι ὁκοτέρῃ τις βούλεται αὐτέων.

(Dette er de to typene forklaringer som blir hevdet for Polykrates' død, den som vil kan la seg overbevise av hvilken som helst av dem.)

Litt lenger nede, er det imidlertid klarere hva Herodot mener man kan bygge på av viten (3.122.2):

Πολυκράτης γὰρ ἐστὶ πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Ἑλλήνων ὃς θαλασσοκρατέειν ἐπενοήθη, πάρεξ Μίνωός τε τοῦ Κνωσσίου καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος πρότερος τούτου ἦρξε τῆς θαλάσσης· τῆς δὲ ἀνθρωπίνης λεγομένης γενεῆς Πολυκράτης πρῶτος

(for Polykrates er den første av hellenerne som vi vet om som hadde til hensikt å ta makten over havet, unntatt Minos fra Knossos og mulige andre før ham som hersket over havet; av det som kan kalles den menneskelige slekt, var Polykrates den første)

Her sier ikke Herodot at det er vanskelig å finne noen sikker viten om Minos slik Plutark gjør om Theseus (og indirekte om Minos), men han forskyver ham utenfor vanlige menneskers tid og verden. Herodot bruker ikke ordet μυθώδης noe sted, og μῦθος to steder uten å legge noen spesiell betydning utover fortelling i det. Men han åpner sitt verk med å beskrive det som ἱστορίας ἀπόδεξις (fremleggelse av resultatet av undersøkelse), og ved bruken at ordet *historia* er blitt stående som navn på verket, er han virkelig historiens far.

Thukydide begynner sitt historieverk over Peloponneserkrigen (1.1 med å si at han ξυνέγραψε τὸν πόλεμον (skrev historien om krigen). Ordet συγγραφεύς i betydningen "historieskriver" finner vi mange steder hos Plutark, og som nevnt ovenfor, er det i innledningen Theseusbiografi en allusjon til Thukydide. Plutark begynner slik (I.1):

“Ὡςπερ ἐν ταῖς γεωγραφίαις, ὧ Σόσσιε Σενεκίων, οἱ ἱστορικοὶ τὰ διαφεύγοντα τὴν γυνῶσιν αὐτῶν τοῖς ἐσχάτοις μέρεσι τῶν πινάκων πιεζοῦντες, αἰτίας παραγράφουσιν ὅτι “Τὰ δ’ ἐπέκεινα θῖνες ἄνδρῳ καὶ θηριώδεις” ἢ “πηλὸς αἰδνὴς” ἢ “Σκυθικὸν κρύος” ἢ “πέλαγος πεπηγός,” οὕτως ἐμοὶ περὶ τὴν τῶν βίων τῶν παραλλήλων γραφήν, τὸν ἐφικτὸν εἰκότι λόγῳ καὶ βάσιμον ἱστορίᾳ πραγμάτων ἐχομένην χρόνον διελθόντι, περὶ τῶν ἀνωτέρω καλῶς εἶχεν εἰπεῖν: “τὰ δ’ ἐπέκεινα τερατώδη καὶ τραγικὰ ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι νέμονται, καὶ οὐκέτ’ ἔχει πίστιν οὐδὲ σαφήνειαν”.

(Sosius Senecio, slik som geografene plasserer det som unngår deres kunnskap i ytterkantene av kartene og skriver som forklaring: "Det som er bortenfor er tørre sanddyner og ville dyr" eller "ugjennomsiktig leire" eller "skytisk kulde" eller "frosset hav", slik er det for meg når det gjelder mine parallelle liv, idet jeg har gått gjennom den tiden som man lett lett har tilgang gjennom for sannsynlig argumentasjon og som er tilgjengelig for *historia* (undersøkelse) om faktiske forhold, så kunne jeg lett si om de tidligere tider: "det som er bortenfor er merkelig og tilhører både tragediediktere og mytografer, og det finnes ikke noe man kan stole på eller vite sikkert")

μυθογράφοι kan kanskje best gjengis som diktere av fantastiske verk, men jeg velger å bruke ordet "mytografer" og vi vil i et senere kapittel se noen ytterligere eksempler på Plutarks bruk av det. Denne innledningen speiler det vi finner i kapittel 21 i første bok hos Thukydides der han oppsummerer det han har skrevet om tidligere tider:

ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων τεκμηρίων ὅμως τοιαῦτα ἂν τις νομίζων μάλιστα ἃ διήλθον οὐχ ἁμαρτάνοι, καὶ οὔτε ὥς ποιηταὶ ὑμνήκασιν περὶ αὐτῶν ἐπὶ τὸ μείζον κοσμοῦντες μᾶλλον πιστεύων, οὔτε ὥς λογογράφοι ξυνέθεσαν ἐπὶ τὸ προσαγωγότερον τῇ ἀκροάσει ἢ ἀληθέστερον, ὅντα ἀνεξέλεγκτα καὶ τὰ πολλὰ ὑπὸ χρόνου αὐτῶν ἀπίστως ἐπὶ τὸ μυθῶδες ἐκνευκτικότερα, ἠύρῃσθαι δὲ ἡγησάμενος ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων σημείων ὥς παλαιὰ εἶναι ἀποχρώντως.

(Ut fra det vitnemålet som er gitt her, ville man ikke feile om man mente at sakene var omtrent slik jeg gjennomgikk dem og tenke på dem som tilstrekkelig klare fra de tydeligste tegn, når man tar i betraktning hvor gammelt dette er, og ikke snarere tro på det som dikterne har sunget om fortiden og pyntet på eller prosafortellerne har konstruert forlokkende å høre snarere enn sant, ikke uigjendrivelige og der de fleste av dem gjennom tiden som upålitelige har vunnet frem til det mytiske,

Det mytiske - τὸ μυθῶδες - ser her ut til å tilhøre det domenet Plutark omtaler som der det ikke finnes noe man kan stole på eller vite sikkert.

Plutarks uvilje mot Herodot viser seg også i hvor mye mindre han blir referert til enn Thukydides i biografiene. Thukydides (historikeren - det finnes også en Thukydides som var athensk politiker og en av Perikles' rivaler) blir nevnt ved navn 34 ganger i biografiene. For

det meste er dette fordi Plutark direkte eller indirekte siterer ham, men også flere steder hvor han blir holdt frem på grunn av sin gode stil som for eksempel i innledningen til Nikiasbiografien der han idet han tenker på det athenske nederlaget ved Syrakus, skriver (I.1):

τοὺς ἐντυγχάνοντας ..., ὅπως ἐπὶ ταῖς διηγήσεσιν αἷς Θουκυδίδης, αὐτὸς αὐτοῦ
περὶ ταῦτα παθητικώτατος, ἐναργέστατος, ποικιλώτατος γενόμενος, ἀμιμήτως
ἐξενήνοχε

(beretningene om disse hendelsenei som Thukydide uforlignelig har utgitt og har
overgått seg selv i følelsesdybde, livlighet og variasjon)

Hvis vi derimot ser på Herodot, blir han navngitt seks ganger i biografiene, og ett av stedene er (Arist. XIX.5, se ovenfor) der Plutark klager over hvor urimelig det Herodot skriver, er, og over at han skriver negativt om de fleste hellenere her.

5. Hvor gode er kildene? - μῦθος og ἱστορία i biografiene

Plutarks biografier har en nåtid (se kap. 2) som strekker seg fra Herakles og Theseus til Vitellius, den siste av de tre keiserne som hadde makten i korte perioder i løpet av 69 e.Kr, eller et tidsrom på drøyt 1300 år hvis vi regner med at Plutark bruker en kronologi omtrent som i Marmor Parium og plasserer Theseus rundt år 1260 f. Kr. Livene spenner over en periode fra en ukjent fortid (det mytiske) frem til hendelser som har funnet sted mens Plutark levde og der han har snakker med øyenvitner som i Galba XIV.1-2:

Οὕτω μὲν οἱ πλεῖστοι τῶν παραγενομένων ἀπαγγέλλουσι γενέσθαι τὴν μάχην, οὐδὲ αὐτοὶ σαφῶς ὁμολογοῦντες εἰδέναι τὰ καθ' ἕκαστα διὰ τὴν ἀταξίαν καὶ τὴν ἀνωμαλίαν. ἔμοι δὲ ὕστερον ὁδεύοντι διὰ τοῦ πεδίου Μέστριος Φλῶρος, ἀνὴρ ὑπατικὸς τῶν τότε μὴ κατὰ γνώμην, ἀλλ' ἀνάγκη μετὰ τοῦ Ὄθωνος γενομένων, νεῶν ὄντα παλαιὸν ἐπιδείξας διηγείτο μετὰ τὴν μάχην ἐπελθὼν ἰδεῖν νεκρῶν σωρὸν τηλικούτον ὥστε τοὺς ἐπιπολῆς ἄπτεσθαι τῶν αἰετῶν. καὶ τὴν αἰτίαν ἔφη ζητῶν οὔτε αὐτὸς εὐρεῖν οὔτε παρ' ἄλλου του πυθέσθαι.

(Dette er slik de fleste som deltok forteller at slaget gikk, selv om de sier seg enige i at de ikke selv har sett hver detalj på grunn av uordenen og rotete plassering. Senere da jeg reiste over sletten, viste Mestrius Florus, en mann av konsularklassen, som den gang hadde vært med Otho - ikke frivillig, men av tvang - et gammelt tempel og fortalte at han hadde kommet opp til det etter slaget og hadde sett en haug med døde så høy at de som lå på toppen berørte gavlen. Og selv om han prøvde, sa han, kunne han ikke finne årsaken til alt dette selv selv eller få spurt fra noen andre.)

I Theseusbiografien befinner Plutark seg i den motsatte enden av tidsskalaen, og i innledningen skriver han til Sosius Senecius at han nå beveger seg inn i ukjent terreng, det som tilhører tragedieforfattere og mytografer, der det ikke finnes noe man kan stole på eller vite sikkert (Thes. I.1, se kapittel 4). I dette avsnittet finner vi μυθογράφοι som en motsetning til ἱστορικοί. Og Plutark setter τραγικὰ ποιηταί (tragedieforfattere men det kan også bety de som skriver overdådig, voldsomt - dramatisk) i bås med μυθογράφοι. Men dette forhindrer ikke Plutark i å bruke tragediediktere som kilder. Allerede i Thes. III.2 brukes Euripides som karaktervitne for Pittheus (Theseus' morfar) med dette indirekte sitatet fra Hippolytos 11:

ὁ δ' Εὐριπίδης, τὸν Ἰππόλυτον ἀγνοῦ Πιτθέως παῖδευμα προσειπὼν, ἐμφαίνει τὴν περὶ τὸν Πιτθέα δόξαν

(Euripides på sin side tiltaler Hippolytos som elev av den hellige Pittheus og viser hvorledes ryktet til Pittheus var)

Hvis vi går tilbake til innledningen, finner vi (Thes. I.3):

εἴη μὲν οὖν ἡμῖν ἐκκαθαίρομενον λόγῳ τὸ μυθῶδες ὑπακοῦσαι καὶ λαβεῖν
ἱστορίας ὅψιν, ὅπου δ' ἂν αὐθαδῶς τοῦ πιθανοῦ περιφρονῇ καὶ μὴ δέχεται τὴν
πρὸς τὸ εἰκὸς μῆξιν, εὐγνωμόνων ἀκροατῶν δεησόμεθα καὶ πρᾶως τὴν
ἀρχαιολογίαν προσδεχομένων

(måtte jeg nå med hjelp av fornuften få rensset det mytiske slik at det lyster den og får utseende av historie. Og så langt de med stivsinn forakter det overbevisende og ikke vil ta del i noe av det rimelige, så ønsker jeg meg velmenende tilhørere og slike som mildt tar imot de gamle fortellingene)

Men det er tydelig at kildene til historien om Theseus ikke er gode, for lenger ute finner vi i XXVII.5: καὶ θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν ἐπὶ πράγμασιν οὕτω παλαιοῖς πλανᾶσθαι τὴν ἱστορίαν (og det er ikke å undres over at historien går seg bort når det gjelder så gamle hendelser).

Det er ikke bare i Theseusbiografien at Plutark tar opp metode og problemer og diskuterer sitt arbeid. I kapittel 4 tok jeg også opp innledningen til Lykurgbiografien der Plutark legger frem forskjellige argumenter for når Lykurg levde. Innledningen begynner slik (I.1):

Περὶ Λυκούργου τοῦ νομοθέτου καθόλου μὲν οὐδὲν ἔστιν εἰπεῖν
ἀναμφισβήτητον”

(Om lovgiveren Lykourg kan man generelt ikke si noe uomtvistelig)

Og det er kanskje naturlig nok at det er de personene som er fjernest fra Plutarks tid - eller som er mytiske - som skaper problemer. Lykurgs biografi er satt opp i parallell til Numas, og i innledningen til Numas biografi (I.1) står det:

Ἔστι δὲ καὶ περὶ τῶν Νομᾶ τοῦ βασιλέως χρόνων καθ' οὓς γέγονε, νεανικὴ
διαφορά, καίπερ ἐξ ἀρχῆς εἰς τοῦτον κατάγεσθαι τῶν στεμμάτων ἀκριβῶς
δοκοῦντων. ἀλλὰ καὶ Κλώδιός τις ἐν ἐλέγχῳ χρόνων, οὕτω γάρ πως
ἐπιγέγραπται τὸ βιβλίδιον ἰσχυρίζεται, τὰς μὲν ἀρχαίας ἐκείνας ἀναγραφὰς ἐν
τοῖς Κελτικοῖς πάθεσι τῆς πόλεως ἠφανίσθαι, τὰς δὲ νῦν φερομένας οὐκ ἀληθῶς
συγχεῖσθαι δι' ἀνδρῶν χαριζομένων τισὶν εἰς τὰ πρῶτα γένη καὶ τοὺς
ἐπιφανεστάτους οἴκους ἐξ οὗ προσηκόντων εἰσβιαζομένοις.

(Det er også en heftig uenighet om Numas tid, når han ble født, selv om det ser ut til at genealogiene er ført nøyaktig fra begynnelsen til ham. Men også en Clodius i Undersøkelse av kronologier som han har kalt den lille boken, påstår at de gamle fortegnelsene har forsvunnet under de keltiske ødeleggelsene av byen, at de som nå bæres frem ikke er sant sammensatt av menn som ville tilfredsstille noen ved å sette dem inn blant de fremste familier og de mest berømte hus hvor det ikke tilkom dem.)

Her gir Plutark inntrykk av at han ville akseptert den eksisterende genealogien hvir det ikke hadde vært uenighet om den. Og i innledningen til Lykurg, så vi også forsøk på å tidfeste Lykurg i forhold til den spartanske kongerekken eller de olympiske leker. Marmor Parium bruker først den athenske kongerekken og deretter listen over arkhonter i Athen ved siden av eksplisitte antall år frem til sin nåtid for innskriften. Så kanskje en grense mellom det mytiske og det historiske for Plutark går mellom der det finnes og der det ikke finnes en sammenhengende genealogi frem til tid der hendelser og personer kan dokumenteres på andre måter?

I Kimon III.2 finner vi en allusjon til eller et ekko fra Herodot 3.122.2 (se kapittel 4):

οὔτε γὰρ Ἑλλήνων Κίμωνος οὔτε Ῥωμαίων Λευκόλλου πρότερος οὐδείς οὕτω μακρὰν πολεμῶν προῆλθεν, ἔξω λόγου τιθεμένων τῶν καθ' Ἡρακλέα καὶ Διόνυσον, εἴ τί τι Περσέως πρὸς Αἰθίοπας ἢ <πρὸς> Μήδους καὶ Ἀρμενίους [ἢ] Ἰάσονος ἔργον ἀξιόπιστον ἐκ τῶν τότε χρόνων μνήμῃ φερόμενον εἰς τοὺς νῦν ἀφίεται.

(For hverken noen av hellenerne før Kimon eller noen av romerne før Lucullus har rykket frem i krig så langt borte, hvis vi holder ute fra fortellingen det som er om Herakles og Dionysos, eller om det er noe troverdig om Perseus bedrifter mot etioperne eller mot mederne og armenerne eller Jasons som båret i minnet har kommet ned til oss (som lever) nå.)

Her er Kimon og Lucullus virkelige mennesker som Polykrates hos Herodot, mens Herakles, Dionysos, Perseus og Jason settes i den samme uvirkelige fortid som Herodot plasserer Minos i. I innledningen til Nikiasbiografien (se kapittel 4) skriver Plutark om kildebruk når det gjelder historiske personer. Først skriver han at han ikke unødvendig vil gjenta det andre har skrevet, men sier så (I.5):

τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλούς, ὅφ' ἑτέρων δ' εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψηφίσμασιν εὐρημένα παλαιοῖς πεπείραμαι συναγαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν, ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἥθους καὶ τρόπου παραδιδούς

(men det som har unngått mange og andre såvidt har nevnt, eller som er funnet på gamle tempelgaver eller vedtak, har jeg prøvd å samle, ikke ved sammenrasking av unyttig kunnskap fra undersøkelser (ἱστορία), men idet jeg gir videre noe som støtter iakttagelsen av (personens) natur og væremåte)

Plutark ser heller ingen problemer i å vise til anonyme historikere som kilder for hendelser som går tilbake til det Varro kalte den mytiske tidsalder (se kapittel 4). I innledningen til Pyrrhosbiografien står det (I.1): "Θεσπρωτῶν καὶ Μολοσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν

ἱστοροῦσι Φαέθοντα βασιλεῦσαι πρῶτον" (Det blir fortalt i historieverk at Faethon var den første som var konge over Theosprotene og Molossene etter syndfloden). Og selv om hans verk er fulle av rasjonalitet slik at han ofte kan virke nær oss i tid og sted, kommer han fra en annen virkelighetsoppfatning enn vår. I Dionbiografien kan vi finne følgende (I.1-2):

ὁ δὲ πάντων θαυμασιώτατον, ὅτι καὶ τὸ δαιμόνιον ἀμφοτέροις ὑπεδήλωσε τὴν τελευτήν, ὁμοίως ἐκατέρω φάσματος εἰς ὅψιν οὐκ εὐμενοῦς παραγενομένου. καίτοι λόγος τίς ἐστι τῶν ἀναιρούντων τὰ τοιαῦτα

(Og det mest merkelige var at det gudommelige gjorde kjent for dem begge deres død, som åpenbarte seg for hver av dem med utseende av et ondsinnet spøkelse. Og enda finnes det noen som forneker slikt)

Plutark skriver seg her varm og argumenterer med at når menn som Brutus og Dion blir så påvirket av slike opplevelser at de forteller andre om det, kan ikke han se noen annen mulighet enn å akseptere at slikt forekommer, "Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἄλλον ἀνακείσθω λόγον" (I.4) (Men dette må ligge til en annen diskusjon).

5.2 Bruk av ordene *μῦθος*, *ἱστορία* og beslektede ord i Theseus- og Romulusbiografien.

Biografiene over Theseus og Romulus er blant de med hovedpersoner fjernest fra Plutarks samtid. Her følger en fortløpende gjennomgang av bruken av dem, først i Theseusbiografien så i Romulusbiografien. Jeg gir ikke en ord til ord oversettelse av de greske sitatene, men forklarer deler av dem eller også noen ganger mer enn det som er tatt med her.

Th. I.1: οἱ ἱστορικοὶ τὰ διαφεύγοντα τὴν γνῶσιν αὐτῶν

Dette gjelder det geografer, fra innledningen (se kapittel 4)

Th. I.1: καὶ βάσιμον ἱστορίᾳ πραγμάτων

historia som vitenskapelig eller historisk undersøkelse (se kapittel 4)

Th. I.1: τὰ δ' ἐπέκεινα τερατώδη καὶ τραγικὰ ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι νέμοντα

Her handler det om en verden full av oppdiktet innhold og overdrivelser (se kapittel 4)

Th. I.2: πλησίον τῶν χρόνων αὐτοῦ τῇ ἱστορίᾳ γεγονότες

Her er det *historia* som historisk undersøkelse eller resultatet: historieverk

Th. I.3: ἐκκαθαίρομενον λόγῳ τὸ μυθῶδες ὑπακοῦσαι καὶ λαβεῖν ἱστορίας ὅψιν

to muthodes er her det som er så fjernt at det er belagt med mye utrolig fom må renses vekk for at man skal finne en kjerne som kan brukes som en *historiefortelling* (se ovenfor)

Th. II.2: ἥκιστα τραγικῶς

"Minst dramatisk overdrevet"

Th. X.2: οἱ δὲ Μεγαρόθεν συγγραφεῖς

Historieskriverne fra Megara (*suggrapheis* ser stort sett ut til å bety historieforfatter i Plutarks biografier)

Th. XIV.2: τὸ περὶ αὐτὴν μυθολόγημα

Her gjør Plutark et poeng ut av at historien, som han kaller *muthologêma*, faktisk kan være sann, underforstått at det er en *muthologêma* vanligvis ikke

Th. XIV.3: ὡς Φιλόχορος ἱστόρηκεν

Her betyr vel dette at Filokhoros, som skrev historiske verker, hadde skrevet dette

Th. XV.2: ὁ μὲν τραγικώτατος μῦθος ἀποφαίνει

"Den mest dramatiske eller overdrevne versjonen av historien"

Th. XVI.3: ἐπικρατήσαντες οἱ τραγικοὶ

hoi tragikoi = tragedieforfatterne

Th. XIX.2: ὡς δὲ Φιλόχορος ἱστόρηκε

Som i Th. XIV.3

Th. XX.2: Ἄ δ' ἐστὶν εὐφημότατα τῶν μυθολογουμένων

Den mest lykkebringende av disse mytene - her betyr det neppe noe man tror på

Th. XX.5: τινες ἰδίως ἱστοροῦσι

Her sies det ikke at det er historieforfattere som har en egen versjon de forteller, men det kan godt være at de anonyme innbyggerne på Naxos *er* historikere

Th. XXI.2: ὡς ἱστορεῖ Δικαίαρχος

Som i Th. XIV.3

Th. XXVI.1: οὐδείς γὰρ ἄλλος ἱστόρηται

Det blir ikke sagt om noen annen i en historiefortelling

Th. XXVI.2: Μενεκράτης δέ τις, ἱστορίαν ... ἐκδεδωκώς

En Menekratês, som har utgitt en historie ...

Th. XXVII.3: ἱστορεῖ δὲ Κλείδημος

Som i Th. XIV.3

Th. XXVII.5: καὶ θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν ἐπὶ πράγμασιν οὕτω παλαιοῖς πλανᾶσθαι τὴν ἱστορίαν

historia kan vel her både bety historieforskning, men også selve historien

Th. XXVIII.1: ... ἔοικε μύθῳ καὶ πλάσματι

ligner myte og det oppdiktete (her er vel *muthos* også oppdiktet)

Th. XXVIII.2: ἐπεὶ μηδὲν ἀντιπίπτει παρὰ τῶν ἱστορικῶν τοῖς τραγικοῖς

Her viser han til historikere og tragedieforfattere

Th. XXX.5 τοῖς ... ἱστοροῦσι

Her vises det til historikere

Th. XXXII.5: Ἡρέας ... ἱστόρηκε

Som i Th. XIV.3

Th. XXXIV.1: Οἱ δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἔπος διαβάλλουσι καὶ τὴν περὶ Μουνύχου μυθολογίαν

Det kan være at *muthologia* her bare betyr at historien ikke er fortalt av en historieforsker i et historieverk, i motsetning til det som sies om historikeren Istros lenger nede - hans fortelling kalles *logos*.

Th. XXXV.2: ὡς Φιλόχορος ἱστόρηκεν

Som i Th. XIV.3

Rom. II.3: οἱ δὲ μυθώδη παντάπασι περὶ τῆς γενέσεως διεξίασι

Det som her betegnes som fantastisk er historien om en magisk bakgrunn (faren er en fallos som vokser opp av jorden), så det som er *muthodês* er utenfor det naturlige

Rom. II.6: ταῦτα μὲν οὖν Προμαθίων τις ἱστορίαν Ἰταλικὴν συντεταγμένος εἴρηκε

historia = historieverk

Rom. IV.2: ἱστοροῦσι

Siden alle eller de fleste historieverk hadde med fortellingen om ulvinnen, viser vel dette bare generelt til det Plutark har lest og/eller hørt, men det bygger mer sannsynlig på litteratur enn om det bare hadde stått *legousi*

Rom. VI.2: ἱστοροῦσι

med samme betydning som over

Rom. VIII.7: ὑποπτον μὲν ἐνίοις ἐστὶ τὸ δραματικὸν καὶ πλασματῶδες

Plutark mener at dette fabelaktige (og dramatiske) ikke trenger å være mistenkelig siden Roma ikke kunne ha nådd til sin nåværende (i Plutarks tid) storhet, hvis det ikke hadde vært for guddommelig opprinnelse

Rom. XII.3: ἐν δὲ τοῖς κατὰ Βάρρωνα τὸν φιλόσοφον χρόνοις, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν ἱστορίᾳ βιβλιακώτατον

Her sikter han til historisk litteratur og historiefaget (se også kapittel 4)

Rom. XII.6: τὸ μυθῶδες

Her angir Plutark at det er mulig i et seriøst verk å bi forarget over å lese *to muthôdes*. Det kan kanskje også ha en betydning av eventyrfortelling for barn og andre ulærde.

Rom. XX.5: ἔφασαν ... μυθολογοῦντες

"idet de forteller en (ikke nødvendigvis sann) fortelling"

Rom. XXI.6: ... αἰτίας μυθώδεις ἐν ἐλεγείοις ... ἀναγράφων

muthôdeis betyr her mytisk i motsetning til historisk (altså neppe sant, men uansett ikke dokumentert)

Rom. XXI.7: ἱστορεῖ

Som i Th. XIV.3

Rom. XXII.1: ἱστοροῦσι

Som i Rom. IV.2

Rom. XXII.4: ἱστορεῖται

Her viser nok ordet igjen til lesning av faglig litteratur og ikke bare rykter

Rom. XXIII.3: ἔνιοι δὲ τῶν συγγραφέων ἱστοροῦσι

"noen av historikerne skrev i sine historieverk"

Rom. XXV.3: τὸ δ' ὑπ' ἐνίων λεγόμενον κομιδῇ μυθῶδες ἐστὶ, μᾶλλον δὲ ὅλως ἄπιστον

Her har *holós apiston* en sterkere betydning som utrolig, uvirkelig enn *muthôdes*

Rom. XXVIII.4: μυθολογουμένοις

Plutark tror ikke på disse fortellingene, og det ligger også i ordet *muthologumenois*

Rom. XXVIII.6: μυθολογοῦσι

Se over

Ut fra bruken av *muthos* og beslektede ord i Theseus- og Romulusbiografien ser det ut til at de alltid har en betydning av "mulig usanne" og at det ofte kan ha innhold som grenser mot eller går over i det overnaturlige.

6. Kilder: anonyme og navngitte

I sin artikkel om Pausanias' kunnskapskilder avslutter Øivind Andersen først å vise til Veyne (1988, s. 9): "An ancient historian does not cite his authorities, for he feels that he is a potential authority himself." og sier videre om Pausanias spesielt og implisitt om den antikke historiker (Andersen 1992, s. 65):

Jo mer han krever av seg selv, desto mindre vil han vise frem av forskningsprosessen, og desto tyngre vil han legge sitt eget over alle kilder. Han tar ansvaret selv. Det er i lys av dette vi må lese Pausanias også. Han gir oss mer innsyn enn mange andre. Men det er ikke hans sak å presentere kildene slik at andre kan ta selvstendig stilling til dem. Han rekonstruerer ikke fortiden på grunnlag av kildene, han formidler tradisjoner.

Plutark er kjent for sine mange kildehenvisninger, så dette bildet passer kanskje ikke helt her. På den annen side er det ikke gitt at de første uttrykkene som er samlet nedenfor, λέγουσι(v), λέγονται, λέγεται eller φασι(v) trenger bety at dette er hørt og ikke lest. Det er kanskje snarere tvert i mot. Andersen (s. 56-57) viser til kriterier for muntlige kilder satt opp av Rudolf Heberdey (1894) der et av dem er at verbet for å si, fortelle skal stå i en fortidsform. Blant de navngitte kildene er det en mulig muntlig kilde, i Rom. XV.2 skriver Plutark om en Sextius Sulla som ἔλεγεν ἡμῖν (fortalte meg). Her er verbet i det minste i fortid, noe som ifølge Andersen er et av kriteriene til Heberdey.

I en gjennomgang av Theseus- og Romulusbiografiene ser jeg se etter eksplisitt bruk av både anonyme og navngitte kilder. Enkelte kilder Plutark viser til, er ikke tatt med her fordi de ikke er kilder til handlingen i biografien Plutark skriver, men er allusjoner som brukes billedlig slik som for eksempel sitatet fra Homer (Il. vii 281) i Thes. II.1: Ἀμφω δ' αἵχμητα, τό γε δὴ καὶ ἴδμεν ἅπαντες (begge var spydkjempere, og dette vet da også alle).

6.2 Anonyme kilder

λέγουσι(v), λέγονται, λέγεται, φασι(v)

Theseus:

II.2, III.2, 3, IV.1, V.1, IX.1, X.1, X.2 (Dette er strengt tatt ikke helt anonymt, siden Plutark skriver at det er forfattere fra Megara som sier dette (οἱ δὲ Μεγαρόθεν συγγραφεῖς)), X.3, XII.1, XIII.3, XVI.3 (Dette blir vel tillagt tragedieforfattere), XVIII.2, XX.1, XX.2 (Her kan vi anta et λέγουσι, siden det i det følgende leddet blir sagt om Ion fra Khios "blant disse er

også Ion fra Khios som sier om sin egen by" (ὦν καὶ ὁ Χῖος Ἴων ἐστὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος λέγων), XX.5, XXI.1, XXI.2, XXII.1 (Her er det et implisitt φασιν (som finnes i setningen før) der både Theseus og hans rormann finnes i en akkusativ med infinitiv-konstruksjon.), XXII.3, XXII.4, XXII.5, XXVI.1 (Her blir "og noen andre" (καὶ τινες ἄλλοι) satt til en navngitt kilde, Filokhoros.), XXV.1, XXV.4-5 (Etter ἔνιοι δέ φασιν (men enkelte sier) i XXV.4 får vi et inneforstått utsagnsverb i XXV.5: οἱ δὲ Σίνιν (mens andre (sier) Sinis)), XXVII.4, XXVII.5, XXVII.6, XIX.1, XIX.4, XXX.1, XXXI.1, XXXII.1, XXXII.2, XXXIV.1, XXXV.4 (To forekomster i dette avsnittet)

Romulus:

I.4, III.4, IV.2, IV.3 (Her mangler verbet, men οἱ δὲ (andre) kommer etter et avsnitt med λέγουσιν), V.3, V.4, V.5, VI.1, XII.1, XII.2, XIII.2 (λέγουσιν οἱ μὲν ..., ...: οἱ δὲ ... (noen sier ..., andre sier ...; andre igjen sier ...)), XIV.1, XIV.6, XIV.7 (οἱ μὲν ... λέγουσιν, ..., οἱ δὲ ... (noen sier ..., andre sier ...)), XV.1, XVII.2 (ὥς ἔνιοι λέγουσιν, εὐήθη τὸν Ῥωμύλον ἀποδεικνύοντες (som noen sier idet de gjør Romulus enfoldig) her argumenterer Plutark underforstått mot disse "noen" i det man jo ikke kan tenke seg at Romulus var enfoldig), XVIII.5, XXII.1, XXIII.5, XXIII.6, XXVIII.4, XXVIII.6, XXIX.3

Andre uttrykk

Theseus:

X.1 (ὥς μὲν ὁ πολὺς λόγος (ifølge flertallsmeningen)), X.3 (ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας ἀντιλογίας (dette er altså motsetningene om disse tingene)), XV.1 (Her vises det til forfattere generelt: ὁμολογοῦσιν οἱ πλείστοι τῶν συγγραφέων (de fleste forfattere er enige (om))), XV.2 (ὁ μὲν τραγικώτατος μῦθος ἀποφαίνει (den mest dramatiske fortellingen erklærer ...)), XVI.3 (ἐπικρατήσαντες οἱ τραγικοὶ (idet tragediedikterne vant)), XIX.1 (οἱ πολλοὶ γράφουσι καὶ ᾄδουσι (flertallet skriver og synger) - her menes det vel at historikere skriver fagprosa og diktere dikt om saken (tråden Theseus fikk av Ariadne)), XX.2 (πάντες ὥς ἔπος εἶπεν διὰ στόματος ἔχουσιν (alle har den så å si i munnen)), XX.5 (τινες ἰδίως ἱστοροῦσι (noen forteller en egen historie)), XXII.5 (οἱ δὲ πλείονες ὥς προεῖρηται (men de fleste (sier det) slik det er blitt sagt tidligere (av Plutark))), XXIII.2 (Etter en absolutt genitiv (Θησεὺς καταστήσαντος - Theseus innstiftet (Oskhoforiafesten)) blir det fortalt om Theseus i en akkusativ med infinitiv-konstruksjon der et utsagnsverb er underforstått (οὐ γὰρ ἀπάσας αὐτὸν ἐξαγαγεῖν ... for han

førte ikke bort alle ...)), XXV.3 (τὴν θρυλουμένην ... στήλην (den berømte steinstøtten)), XXVI.2 (οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἱστορήται (for det fortelles ikke (av historikere) om noen annen)), XIX.3 (ἕτεροι δὲ (men andre) - her mangler et hovedverb, men i setningen foran forteller det at Herodoros mener (οἴεται)), XXX.5 (τοῖς ... ἱστοροῦσι ((med) de historikere som sier)), XXI.1 (τὰ δὲ εἰκότα καὶ πλείστους ἔχοντα μάρτυρας τοιαῦτά ἐστιν (det mest sannsynlige og det som har flest vitner, er slik)), XXXIII.2 (εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες (men det finnes de som sier)), XXXIV.1 (Οἱ δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἔπος διαβάλλουσι καὶ τὴν περὶ Μουνύχου μυθολογίαν (Men noen forkaster både dette verset og fortellingen om Munykhos)), XXXIV.2 (ἐνίων λεγόντων (noen sier (absolutt genitiv)) I følge Plutark er det Istros som i sin attiske historie skriver dette)

Romulus:

I.1 (οὐχ ὠμολόγηται παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν (det er ikke enighet blant forfatterne)), I.1 (οἱ μὲν (noen)), I.2 (οἱ δὲ (andre)), II.1 (Ἄλλοι δὲ ..., οἱ δὲ ..., οἱ δ' (Men andre ..., andre, ..., andre)), II.1 (οἱ δὲ ...· οἱ δὲ ..., οἱ δὲ (Men noen ; noen ..., noen ...)), II.1 (οὐ μὲν οὐ' οἱ Ῥωμύλον τῷ δικαιοτάτῳ τῶν λόγων ἀποφαίνοντες ἐπώνυμον τῆς πόλεως ὁμολογοῦσι (men ikke engang de som ifølge det mest korrekte viser at Romulus har gitt byen navn, er enige ...)), II.2 (οἱ μὲν γὰρ (for noen)), II.3 (οἱ δὲ ...· οἱ δὲ ...· οἱ δὲ ... διεξίασιν (andre ...; andre ... ; andre ... forteller i detalj)), IV.2 (ἱστοροῦσι (noen forteller historien)), VI.2 (ἱστοροῦσι (noen forteller historien)), VIII.7 (ὑποπτον μὲν ἐνίοις ἐστὶ ... (... er mistenkelig for noen)), IX.5 (οἱ δὲ (noen)), X.1 (οἱ μὲν..., οἱ δὲ ... (noen ..., andre ...)), XII.1 (ὁμολογεῖται (det er enighet om)), XIV.7 (πολλοὺς ἔχει τοὺς ἀντιλέγοντας (han har mange som motsier ham)), XV.3 (οἱ δὲ πλείστοι νομίζουσιν (men de fleste mener)), XVI.8 (ἱστοροῦσι ...· ἕτεροι δὲ ... (noen forteller historien? ...; men andre sier ...)), XVI.8 (Plutark bruker statuene man kan se i Roma (og som Plutark rimeligvis har sett) som tilleggsargument: τοῦ δὲ Ῥωμύλου τὰς εἰκόνας ὁρᾶν ἔστιν ἐν Ῥώμῃ τὰς τροπαιοφόρους πεζὰς ἀπάσας (og statuene man kan se i Roma av Romulus som bærer troféene, er alle til fots)), XVII.5 (τῶν δ' ἄλλα ... λεγόντων ἀπίθανοι μὲν εἰσιν οἱ ... ἱστοροῦντες (av de som sier noe annet ..., er de som forteller historien ... minst overbevisende)), XX.2 (τοῦτο δὲ δοκεῖ ψεῦδος εἶναι (dette synes å være usant) - Plutark finner at det ikke kan stemme at alle fratriene har fått navn etter bortføre Sabinerinner siden noen av fratriene har navn som er stedsnavn), XX.5 (ἔφασαν ... μυθολογοῦντες), XXI.2

(οἷονταί τινες ... οἱ δὲ ... (noen tror ... . Men andre ...)), XXI.2 (τοῦτο μὲν ὁμολογεῖται τὴν δὲ Καρμένταν ἔνιοι πιθανώτερον ἀφερμηνεύσιν οἷον ... (dette er man enige om, men når det gjelder Carmenta, tolker noen det mest sannsynlig som ...)), XXI.4 (ἀλλὰ τοῦτο μὲν κοινόν ἐστι (men dette er den allmenne (tolkning))), XXII.1 (οἱ δὲ τοῦτο μὲν εἰς Νομᾶν ἀναφέρουσι, ..., ἔτι δὲ ... ἱστοροῦσι ... (andre tillegger Numa dette, ..., og de forteller videre ...))), XXII.4 (ἱστορεῖται (det blir fortalt som historie)), XXIII.3 (ἔνιοι δὲ τῶν συγγραφέων ἱστοροῦσι (noen av historikerne forteller)), XXV.3 (πάντες ὁμολογοῦσι (alle er enige om). Og litt lenger nede i samme avsnitt: τὸ δ' ὑπ' ἐνίων λεγόμενον (det som blir sagt av noen)), XXVII.5-6 (οἱ μὲν εἵκαζον ... ἕτεροι δ' οἷονται (noen antok fra dette ...; men andre tror ...)), XXVIII.1 (Her er fortellingen satt i akkusativ med infinitivkonstruksjon, og vi kan tenke oss et "det blir sagt"), XXVIII.6 (μυθολογοῦσι (blir fortalt som myter)), XXIX.1 (οἱ μὲν ... οἱ δὲ ... οἱ δὲ (noen ...; andre ...; andre igjen ...)), XXIX.7 (πολλοὶ προσίενται τῶν συγγραφέων (mange av historikerne aksepterer))

Det er en stor forskjell mellom Theseus- Romulusbiografien. Spesielt i første del i Romulus finnes det svært mange konstruksjoner av typen οἱ δὲ ...: οἱ δὲ ..., οἱ δὲ med mange ledd. Dette kan ha sammenheng med at Plutark bruker forskjellige typer kilder til de to biografiene, men det kan også tenkes at dette har sammenheng med at kildene til Romulusbiografien er oppsummert av assistenter slik at han får ferdige notater om de forskjellige punktene i Romulus' livshistorie.

6.3 Navngitte kilder

I Theseus- og Romulusbiografien finnes de navngitte kilder som oppgis i listen nedenfor. På samme måte som med de anonyme kildene, finnes det også her litterære allusjoner som for eksempel her hvor Plutark parafraserer Aiskylos: "Τοιῷδε φωτί (κατ' Αἰσχύλον) τίς ξυμβήσεται;"⁵ (Thes. I.2) (Hvem vil møte en slik mann, som Aiskylos sier?) som ikke er tatt med i oversikten nedenfor. Det finnes også kildesitater og referanser som har en kobling til en digresjon men ikke gjelder noe som har direkte med hovedpersonen for biografien å gjøre, som for eksempel referanse til Homer og sitat fra Arkilokos om de abantiske krigernes frisyre

⁵I Aiskhylos De 7 mot Teben, 435, står det: Τοιῷδε φωτὶ πέμπε - τίς ξυστήσεται; (Send ut mot en slik mann - hvem vil stå mot ham?) (Se Plutark, Loeb-bind 1, fotnote 1, s. 4)

(Thes. V.2-4). For de kildene som er tatt med, oppgir jeg referanse til opprinnelig tekststed og referanse til Plutarks tekst.

- Aiskhylos: Eleusinerne (ikke bevart) - Thes. XXIX.5
 Hiketidene 226 - Rom. IX.6
 Andron fra Halikarnassos: ukjent verk - Thes. XXV.5
 Antigonos: ukjent verk - Rom. XVII.5
 Antimakhos fra Teos: ukjent verk - Rom. XII.2⁶
 Aristoteles: Bottiaernes statsform (ikke overlevert) - Thes. XVI.2
 Fragment 566 - Thes. III.2
 ukjent verk - Thes. XXV.2
 Bion: ukjent verk - Thes. XXVI.2
 Butas: ukjent verk - Rom. XXI.6
 Delfi, orakelet i: - Thes. XXIV.4-5
 - Rom. XXVII.5
 Demon: ukjent verk - Thes. XIX.2
 - Thes. XXIII.3
 Dikaiark: ukjent verk - Thes. XXI.2
 - Thes. XXXII.4
 Diodor fra Sicilia: ukjent verk - Thes. XXXVI.3
 Diokles fra Peparethos: Romas grunnleggelse(?) - Rom. III.1
 - Rom. VIII.7
 Dionysios fra Halikarnassos: Antiq. Rom. - Rom. XVI.8
 Evripides: Hiketidene 653 - Thes. XXIX.4
 1213 - Thes. XXIX.5
 Hippolytos 11 - Thes. III.2
 Medea 679-81 - Thes. III.3
 Nauck: Trag. Graec. Frag², s. 680 - Thes. XV.2
 Fabius Pictor: Romas historie (ikke bevart) - Rom. III.1
 - Rom. VIII.7
 - Rom. XIV.1
 Ferekydes (fra Leros): ukjent verk - Thes. XIX.1
 - Thes. XXVI.1
 Filokor: Atthis? - Thes. XIV.3
 - Thes. XVI.1
 - Thes. XVII.6
 - Thes. XIX.2
 - Thes. XXVI.1
 - Thes. XXIX.4
 - Thes. XXXV.2
 Forfatteren av en Theseis: Theseis - Thes. XXVIII.1
 Forfatteren av et vers om theseus og Alkys sitert av Hereas - Thes. XXX2.5
 Gaius Acilius: Romerks historie på gresk - Rom. XXI.7

---

⁶Antimakhos blir ikke sitert, men det blir sagt at noen viser til en solformørkelse som Antimakhos skal ha beskrevet, og at dette var i tredje år av sjette olympiade (754 f. Kr.)

- Galba Sulpicius: ukjent verk - Rom. XVII.5⁷
 Hellanikos: Atthis? - Thes. XVII.3
     - Thes. XXV.5
     - Thes. XXVI.1
     - Thes. XXVII.2
     - Thes. XXXI.1
 Hereas fra Megara: ukjent verk - (Thes. XX.2)⁸
     - Thes. XXXII.5
 Herodor fra Herakleia: ukjent verk - Thes. XXVI.1
     - Thes. XXIX.3
     - Thes. XXX.4
 Herodor Pontikos ukjent verk - Rom. IX.5-6
 Hesiod: Erg. 370 - Thes. III.2
     Kv.kat. frag. 74 - Thes. XVI.3⁹
     ukjent verk - Thes. XX.1-2¹⁰
 Homer: Il. ii. 547 - Thes. XXV.2
     - iii. 144 - Thes. XXXIV.1
     Od. xix. 179 - Thes. XVI.3
     xi. 631 - Thes. XX.2
 Ion fra Khios: Bergk, Poet. Lyr. Gr. ii⁴ s. 254 - Thes. XX.2
 Istros: Attisk historie - Thes. XXXIV.2
 Juba II: ukjent verk - Rom. XIV.6
     - Rom. XV.3
     - Rom. XVII.5
 Kleidemos: Atthis? - Thes. XIX.4-7
     - Thes. XXVII.3-4
 Menekrates fra Xanthos: ukjent verk - Thes. XXVI.2-5
 Paion fra Amathusa: ukjent verk - Thes. XX.2-4
 Pindar: (tapt verk) - Thes. XXVIII.2
 Platon: (Minos 320 D - Thes. XVI.3)¹¹
 Plutark: Dem. xix - Thes. XXVII.6
     Kimon viii 3-6 - Thes. XXXVI.1
     Morales sp. 87 (p. 285 c) - Rom. XV.5
     Numa xviii-ix - Rom. XXI.1
 Promathion: Historie om Italia - Rom. II.6 (og II.3-5)
 Sextius Sulla fra Carthago: i samtale med Pl. - Rom. XV.2-3
 Simonides: Fragment 54 (Bergk, Poet. Lyr. Graeci, iii⁴ s. 413) - Thes. XVII.5
     Fragment 193 (Bergk) - Thes. X.2
 Simylos: ukjent verk - Rom. XVII.5
 (Tarutius - Rom. XII.3-6¹²)
 Theseus' innskrift på grensestein mot Peloponnes - Thes. XXV.3

⁷Ifølge Plutark viser Juba til Galba Sulpicius her

⁸Strengt tatt ikke en kilde til Theseus' liv men til verset av Hesiod som Hereas hevder at Peisistratos fikk redigert ut av Hesiods tekst.

⁹Sitert i Platons Minos, 320 D som kan være den direkte kilden til Plutark

¹⁰Plutark sier at Hereas fra Megara skrev at Peisistratos fikk fjernet dette verset fra Hesiods tekst, Thes. XX.2

¹¹Plutark navngir ikke Platon, men Hesiod. Men det er ikke urimelig om Plutark har dette fra Platon snarere enn direkte fra Hesiod - sitatet som omtaler Minos som βασιλεύτατον - høykongelig eller mest kongelig - er ikke kjent fra andre steder enn Plato.

Valerias Antias: ukjent verk - Rom. XIV.6

Varro: ukjent verk - Rom. XII.3-6

- Rom. XVI.7

Zenodot fra Troezen: ukjent verk - Rom. XIV.7

Ut fra denne tabellen kan vi se at det finnes omtrent 55 navngitte referanser i

Theseusbiografien litt avhengig av hvordan man teller. I Romulusbiografien er det bare 25 referanser, altså mindre enn halvparten av det som finnes i Theseusbiografien selv om Romulusbiografien er litt lenger enn Theseusbiografien. Hvis vi ser på hvor mange forskjellige forfattere som det er referert til, blir det litt annerledes. For Theseus er det 27 forskjellige personer, for Romulus 20. Det vil si at det er 1,4 referanser per kilde for Romulus og 2,0 per kilde for Theseus. Hvis vi også ser tilbake til den kanskje store mengden med opplister av typen οἱ δὲ ...· οἱ δὲ ..., οἱ δὲ for Romulusbiografien, forsterker dette inntrykket av at det er forskjellige typer materiale Plutark har arbeidet med personlig selv om hans assistenter som sagt kan ha lest latinske originaler. Disse to biografiene er etter det Plutark skriver i innledningen til Theseusbiografien skrevet mer eller mindre samtidig, så forskjellene skulle heller ikke kunne skyldes at Plutarks arbeidsstil har endret seg over tid.

---

¹²Tarutius blir omtalt som en astrolog som regner ut Romulus' fødselsdato blant annet. Han inngår i den samme historien som Varro i Rom. XII.3-6

7. Aitiologiske og etymologiske argumenter

Med to by- eller nasjonsskapende hovedpersoner som Theseus og Romulus som begge er lagt til en tid man ikke har noen sikker kunnskap om, er det ikke overraskende at de eller opplevelser i deres liv også gir bakgrunn for ritualer og forklaring for hvorledes ord har oppstått. Plutark har skrevet en egen avhandling om romerske skikker, og spesielt første del av Romulusbiografien er full av aitiologier og etymologier. Nedenfor har jeg valgt ut en del eksempler fra begge biografiene.

7.1 Theseus

IV.1 Her får vi to alternative etymologier for Theseus' navn. Her får vi også vite om Theseus' lærer Konnidas som man i Athen fortsatt på Plutarks tid ofret en vær til på dagen før Theseusfestivalen. Og Plutark mener at det skjer med bedre grunn enn at man også ærer en maler og en skulptør som avbildet Theseus.

XX.5 Ifølge Plutark er det noen på Naxos som sier at det var to Minoser og to Ariadner og at de to Ariadnene hadde forskjellige skjebner. Derfor er det en lystig Ariadnefestival og en fylt av sorg.

XXIV.3-4 Etter at Theseus hadde kommet tilbake fra Kreta og Aigeus var død og begravet, gjennomførte Theseus synoikismen som innebar at de opprinnelig frittstående landsbyer eller småbyer i Attika ble slått sammen til en politisk enhet som Theseus ga navnet Athen. I den forbindelse skal han ha innstiftet Metoikiafestivalen som fortsatt ble feiret på Plutarks tid. Om at Theseus ga byen navn og innstiftet de Panathenaiske leker og Metoikea-festen

XXVI - XVIII Her fortelles historien om krigen mot amazonene, om de stedsnavnene som knyttes til dem og om hvilke steder drepte amazoner ble begravet (inkludert Khaironeia)

XXXI.4 Her velger Plutark en euhemeristisk fremstilling av Theseus' og Peirithous' forsøk på å røve bort Persephone. Her forteller Plutark om Aidoneus konge av Molossierne som kalte sin kone Persephone, sin datter Kora og sin hund Kerberos. Plutark er ikke redd for å aseptere det guddommelige og det overnaturlige som han gjør når han diskuterer spøkelsene som varslet Brutus' død. Men personifiserte homeriske guder er en annen sak. Plutark gjengir myter om dem, men prøver så langt som mulig å velge den løsningen som følger naturlovene.

Dette er en måte å renske det mytiske for at det skal underordne seg logikken, og vi ser hvordan Poseidon som Theseus' far og Minotaurus som et uhyre blir nedtonet i historien om Theseus.

7.2 Romulus

I de første kapitlene i Romulusbiografien renner så å si over med alternative etymologier for bynavnet Roma inkludert en sønn av Odysseus og Kirke.

IV.2 Om dyrene (ulvinnen og hakkespetten) som hjalp tvillingene (Romulus og Remus) og at siden hakkespetten er spesielt hellig for Latinerne, skulle dette være bevis på at barnas far var Mars

IV.3 En alternativ historie til fortellingen om ulvinnen brukes til å forklare en fest (eller ofring) i Roma

IX.5 Om at romerne siden Romulus og Remus foretrekker å bruke gribber for spådommer fra fuglenes flukt

X.2 Om Celer som med sin raske flukt har gitt opphav til at "celeres" brukes om de som er raske

XV.2-5 Etymologi for romernes bruk av ropet "Talsius" som bryllupsrop. Men Plutark viser også til en alternativ tolkning som han skal ha fått fra Sextius Sulla fra Carthago. Og en tredje etymologi gis, og mer om bryllupsskiker

XVI.5-8 Om opprinnelsen til triumfer og en god del etymologi

XIX.7 Om hvorfor romerske borgere skulle kalles "quirites", om at stedet som på Plutarks tid het Comitum hadde navnet fra at det var møtested for fredsavtalen mellom romere og sabinere.

XXV.5 Om skikken med å føre en gammel mann gjennom byen når man skal ofre for en seier

8. Oppsummering

Denne oppgaven ble til fordi innledningen til Theseusbiografien vakte min nysgjerrighet. Hva mente Plutark med å rense det mytiske for å underkaste det fornuften, og hva mente han med bildet på de ytterste egne på kartet der geografene bare merket av frosset landskap og lignende? Mente han at det han kalte mytisk var vesensforskjellig fra det han kalte historisk, eller var det bare gradsforskjeller?

Gjennomgangen av først og fremst Theseus-og Romulusbiografien, metatekster om arbeidet med biografiene hentet også fra de andre der det forekommer og bruken av ord som *to mutôdes* både hos Plutark, Thukydide og andre har gitt meg et inntrykk av at svaret er ja, begge deler. Det er ikke bare som Veyne hevder at man i antikken mente at mytene hadde en historisk kjerne og at historikerens mål var å rense myten slik at det historiske gjenstod, mens den moderne historiker kan tillate seg å si at myter er myter og derfor ikke inneholder historisk materiale (Veyne 1988, s. 13-15) Det virker som det snarere er slik at for en antikk historiker er noe av det som kalles mytisk er slik at man kan trekke ut en historisk kjerne, mens det for annet, som også kalles mytisk, ikke er mulig - det er bare oppdiktete fabler. Svaret på hva *muthos* og *muthôdês* betyr, er avhengig av kontekst. Men blir noe omtalt som *muthôdês*, vil det som regel bety at man ikke kan stole på det.

Litteratur

- Andersen, Øivind 1992, "Pausanias' kunnskapskilder" i Øivind Andersen og Tormod Eide (red), *I Hellas med Pausanias*, Skrifter utgitt av det norske institutt i Athen, Bind 3, Bergen
- Arnesen, Paul 1830, *Græsk-Dansk Ordbog til Brug for den studerende Ungdom*, Gyldendalske Boghandlings Forlag, Kiøbenhavn
- Berg, C. 1963, *Græsk-Dansk ordbog til skolebrug*, anden forkortede udgave, tredje optryk, Gyldendalske boghandel, København
- Dihle, Albrecht 1994, *Greek and Latin Literature of the Roman Empire*, (overs. fra *Griechische Literaturgeschichte* av Manfred Malzahn), Routledge, London and New York
- Duff, Tim: *Plutarch's Lives, Exploring Virtue and Vice*, Oxford: Oxford University Press, 1999
- Heberdey, Rudolf 1894, *Die Reisen des Pausanias in Griechenland*, Wien, referert i Andersen 1992
- Hünemörder, Christian 2000, "Plutarchos" i *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, herausgegeben von Hubert Cancik und Helmuth Schneider, J.B. Metzler, Stuttgart, bd. 9, kol. 1159-1175
- Jones, C.P. 1966, "Towards a Chronology of Plutarch's Works" i *The Journal of Roman Studies* Vol. 56, Parts 1 and 2, s. 61-74
- 1971, *Plutarch and Rome*, Oxford University Press, Oxford
- Lamberton, Robert 2001, *Plutarch*, Yale University Press, New Haven and London
- Langslet, Lars Roar 2001, *Den store ensomme, en biografi om Ludvig Holberg*, Forlaget Press, Oalo
- Liddell, H.G. and R. Scott 1996, *Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford
- Møller, Astrid 2005, "Epoch-making Eratosthenes" i GRBS 45 (2005), s. 245-260
- Momigliano, Arnaldo 1966, "Time in ancient historiography" i *History and the Concept of Time*, Studies in the philosophy of history, Beiheft 6, Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut, s. 1-23
- Pelling, Christopher 2002, *Plutarch and History*, Duckworth, London
- Riksmålsordboken, 1977 (red. Tor Guttu, Kåre Skadberg og Inge Wettergreen-Jensen), Kunnskapsforlaget, Oslo
- Russell, D. A. 1972, *Plutarch*, Duckworth, London
- 1996, "Plutarch" i *Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, s. 1200-1201
- Sandbach, F. H. 1964, *Plutarch's Moralia, Vol. XV, Fragments*, Loeb Classical Library
- Swain, Simon 1997, "Biography and Biographic in the Literature of the Roman Empire" in M. J. Edwards and Simon Swain (eds.): *Portraits: Biographical Representation in the Greek and Latin Literature of the Roman Empire*, Oxford: Clarendon Press, s. 1-37
- Tønnesson, Johan L. 2008, *hva er SAKPROSA*, Universitetsforlaget, Oslo
- Veyne, Paul 1988, *Did the Greeks Believe in their Myths? An Essay on the Constitutive Imagination* (overs. fra *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes?* av Paula Wissing), The University of Chicago Press, Chicago and London
- Walbank, Frank William 1968, "Plutarch" i *Oxford Classical Dictionary*, (opprinnelig utgitt 1948) Oxford University Press, Oxford, s. 706-707
- Ziegler, Konrat 1907, *Überlieferungsgeschichte der vergleichenden Lebensbeschreibungen Plutarchs*, Teubner, Leipzig, referert i Sandbach 1964.

- 1949, *Plutarkhos von Chaironeia* (særtrykk av oppslag i *Paulys Real-Encyclopädie der Altertumswissenschaft*), Alfred Druckmüller Verlag, Stuttgart

Tekstutgaver og oversettelser

Boeckh, A. 1828-38, *Corpus Inscriptorum Graecarum*, Berlin

Censorinus 1991, *De die Natali liber ad Q. Caerellium*, prefazione, testo critico, traduzione e commento a cura di Carmelo A. Rapisarda, Bologna: Patron

- 2007, *The Birthday Book*, translated by Holt N. Parker, University of Chicago Press, Chicago & London

Cicero 1842, *The Political works of Marcus Tullius Cicero, Vol. II The Treatise on the Laws*, ved Barham, Francis, publ: Edmund Spettigue, London

- 1969, *Ciceros filosofiske skrifter*, ved Franz Blatt, Thure Hastrup og Per Krarup, gjengir K. Zieglers tekst fra 1963, Gads forlag, København

SIG³: Dittenberger, W, *Sylloge inscriptionum graecorum*, 3rd ed., 4 vols. (Leipzig, 1915–24)

Herodot 1921 *Herodotus*, Loeb Classical Library, with an English translation by A. D. Godley

- 1972 *Historiae*, recognovit brevisque adnotatione critica instruxit, Carolus Hude, Oxonii e typographeo clarendoniano, opptrykk av tredje utgave, 1927

Homeri opera 1969, Tomus I, *Iliadis Libros I-XII Continens*, recognoverunt David B. Monro et Thomas W. Allen, Oxonii e typographeo clarendoniano

Marmor Parium, Ashmolean nettsted: <http://www.ashmolean.org/ash/faqs/q004/> (URL sjekket 19. april 2008) Teksten på nettstedet er fra: *Die Fragmente der griechischen Historiker* 2B (1929) No. 239

Platon 1903, *Platonis Opera*, ed. John Burnet. Oxford University Press. 1903. Versjonen gjengitt på Perseus: <http://www.perseus.tufts.edu/> og kopier av Perseusdatabasen på maskiner i Chicago og Berlin

Polyb 1893, *Historiae*. Polybius. Theodorus Büttner-Wobst after L. Dindorf. Leipzig. Teubner. 1893-. Versjonen gjengitt på Perseus: <http://www.perseus.tufts.edu/> og kopier av Perseusdatabasen på maskiner i Chicago og Berlin

Plutark 1914-26, *Plutarch Lives*, Loeb Classical Library Vol. I-XI, Translated by Bernadotte Perrin

- 1960-80, *Plutarchi Vitae parallelae* recognoverunt Cl. Lindskog et K. Ziegler, Teubner, Leipzig

- 1967-68, *Plutarchos: Livsskildringer med sammenligning*, til norsk ved Henning Mørland, Oslo, Aschehoug

Strabo *Geographica*, tekstutdrag er hentet fra TLG

Thesaurus Linguae Graecae (TLG): <http://www.tlg.uci.edu/> (adgang via maskiner koblet til internett ved Universitetet i Oslo)

Thukyd 1919 *History of the Peloponnesian War*, Loeb Classical Library Vol. I-IV, Translated by C. Foster Smith

- 1942, *Historiae* in two volumes. Oxford, Oxford University Press. 1942. Versjonen gjengitt på Perseus: <http://www.perseus.tufts.edu/> og kopier av Perseusdatabasen på maskiner i Chicago og Berlin. Teksten er en revisjon av S. Jones' utgave fra 1900 foretatt av J.E. Powell